

NUK

41868

73

*Kritovna,
Lidová: 73.*

LIDOVÁ KNIHOVNA
SVAZEK 73.

IVAN CANKAR:

SVATÉ
PŘIJÍMÁNÍ
A JINÉ PŘÍBĚHY

Milodanu Kolesari

S. J. Glavari

S. J. Glavari

S. J. Glavari

Plamena dne 15. 8. 1920.

NÁKLADEM ÚSTŘEDNÍHO DĚLNICKÉHO KNIHKUPECTVÍ A NAKLA-
DATELSTVÍ (A. SVĚCENÝ) V PRAZE. — VYTISKLA KNIHTISKÁRNA
E. JANDA VE STRAKONICÍCH.

1914

41868

Svým nejdražším:

Matce za lásku
a
Magdě za přátelství

připisuje tuto knihu

PŘEKLADATEL.

030018763

V Olomouci, 19. dubna 1914.

253
—
21.

IVAN CANKAR

je dnes nejen nejlepší, nýbrž i nejplodnější a nejčtenější prozaický spisovatel slovinský.

Vyšel z lublaňského studentského spolku „Zadruge“, duševního střediska obrodného hnutí slovinského kolem roku 1895. V „Zadruze“ byli nejnadanější mladí spisovatelé a skoro celá socialistická inteligence. Ale nebylo v ní jednoty a brzy došlo k třídění duchů. Cankar nastoupil vlastní cestu, plnou překážek a bojů. Hned první kniha jeho milostných veršů byla naprostou novinkou v jeho domovině a biskup Jeglič skoupil a spálil celý náklad. Kniha vyšla sice za tři leta znovu, ale spisovatel se zatím odpoutal od mladistvého romantismu, sblížil se více se svým nešťastným lidem, bedlivě pozoroval a pravdivě zobrazoval jeho život a slovem mužným, poctivým a břitkým vystoupil proti obíleným hrobům: lživým vlastencům, farizejským šosákům, pokryteckým idealistům. Strhával masky, ničil předsudky, účtoval s politiky, měšfáky, uměním, budil svědomí, obracel pozornost na vydědence, přinášel upřímné porozumění a hřejivou lásku nejposlednějším. Psal povídky, feuilletony, dramata, kritiky — krví svého srdce je psal — a vlastencové a zpátečníci, političtí i umělečtí, je

ubíjeli, jak se jen dalo. Ale Cankarův talent si zatím už našel cestu do cizích literatur — dále mezi Jihoslovany, k Čechům, Rusům, Němcům. A posléze musilo jeho umění, v němž se dnes prolíná romantika s realismem a symbolismem, zvítězit i v jeho domovině. Už nelze popřít, že vedle geniálního básníka Župančiče má slovinská literatura stejně vynikajícího prozaistu Cankara.

Chudé prostředí, v němž rostl, podmanilo si Cankara na vždy. Proletář a vyděděnec, pro něž chtěl i politicky pracovat, když kandidoval na program sociálně demokratické strany, našli v něm té doby snad nejlepšího uměleckého interpreta svého života. Neboť celé dílo Cankarovo, plné hlubokých a naprosto svérázných postřehů, obrazů a soudů, je posvěceno vysokou uměleckou kulturou, jíž vděčí slovinské slovesné umění též jazykově nesmírně mnoho. Nejprostšími prostředky docíliti nejvyššího umění je mu zásadou, den ze dne patrnější a vítěznější. Tou si podmanil už dávno i ty, kdož mu ještě dosud vyčítají škarohlídství, pesimismus, o němž se kdysi vyslovil: „Kritikové mě považovali za pesimistu. Hlupáci! Prvé časy jsem byl smuten a nespokojen; to byla nemoc mladého studenta, který je lačen, ne však pesimism. Jsem veskrz optimista. Jak pak by člověk pracoval a namáhal se, kdyby věděl, že je vše marno? Důvěřuji v budoucnost našeho národa; tu důvěru vyjadřuje Župančič jasně a vesele, já satirou, tragikou, paradoxem.“

Zimní kvítí.

I.

Každého jitra o půl sedmé vydává se kancelista Maricelj na cestu do města. Každého jitra, v zimě v létě, už dlouhých pětadvacet let. Cesta jej vede půl hodiny dále do hospody, jež stojí na konci císařské silnice, skryta mezi zahradami. Napadlo sněhu zvýší tři střevíců; Maricelj se jím brodil přesně o půl sedmé ráno. Silnice byla rozmočena podzimním deštěm, že se noha propadávala až nad kotníky; Maricelj si obul boty, rozevřel deštník a nastoupil svou pout o půl sedmé ráno. Silák Maricelj nebyl; bylo mu dobře šedesát let, malý byl, štíhlý a shrbený, úzká plece měl a tenké nožky. Pečlivě oholená tvář prozrazovala velikou pokoru a dobráctví; drobné, plaché oči jeho pak pohlížely téměř dětsky.

Jakmile přišel Maricelj do hospody, pozdravil především hospodskou, tlustou a vlídnou paní Františku. Lehce nadzdvihl klobouk, potom jí podal pravici a otázal se, jaké asi myslí, že bude počasí. Přihodilo-li se, že paní Františky v síni nebylo, rozhlédl se tak udiveně, ja-

koby byl omylem vstoupil v cizí dům. Když paní odpověděla — tak odpovídala vždycky — že z počasí nebude nejspíše nic, aspoň v neděli ne, kdy je slunce nejvíce zapotřebí, vešel Maricelj do jizby a zasedl si za kamna. Tam seděl každé ráno, už dlouhých pětadvacet let. Nesedl si před dům do stínu, když v jizbě pražilo dusné letní horko a mouchy bzučely kolem stolů; ani si nesedl na zahradu, když kvetly jabloně.

Napřed vypil šálek bílé kávy, potom si zapálil krátkou dýmku, stiskl a skrčil se do koutku, že ho dlouho nezapozoroval, kdo vešel do jizby; polopřivřenýma očima hleděl do stropu, klidně a tiše; sotvaže lehce zamžikal, ukázala-li se paní Františka. Tak seděl, hleděl a mlčel do půl deváté. O půl deváté vstal, pozdravil v síni paní Františku a vrátil se do města odměřeným, nepřeháhleným krokem, jak byl přišel.

Jen jednou se přihodilo, že kancelista Maricelj vykonal svou ranní cestu za bílého poledne. To bylo tehdy, když pohřbívali hospodského, muže paní Františky. Oblékl si černý sváteční kabát a kráčel vedle paní za těmi, kdož doprovázeli mrtvolu. Paní neplakala, poněvadž byl hospodský velký piják a karbaník a byl by propil a prokarbanil všechno do posledního jablka na zahradě, kdyby nebyl na konec už tak zemden, že usnul obyčejně při třetí sklenici. Paní neplakala, leč kancelista Maricelj se dal náhle u otevřeného hrobu do tak hořkého pláče, že se pohřební hosté udiveně ohlédli; i paní Františka hleděla naň dlouho udiveně, na konec

se však také odvrátila a neřekla ani slova. Maricelj nešel s pohřebními hosty, jak jej zvali, nýbrž vrátil se přímo do města. Proč se byl rozplakal, neřekl nikomu, ani paní Františce.

Kancelista Maricelj nepočítal ani dnů, ani let. Den mu byl jako den, od onoho okamžiku, kdy ráno otevřel oči, do onoho, kdy večer sfoukl svíčku. Každý den táž pouta, táž práce, táž řeč, tytéž myšlenky. Do zrcadla se nepodíval nikdy, ani tehdy ne, když si česal u uší své poslední vlasy. Čas plynul, Maricelj ho neměřil, nepozoroval.

Když si kdysi za krásného podzimního jitra sedl za kamna, obsluhovala jej paní Františka sama, postavila před něj šáleček kávy a v pleteném košíčku pěkně nakrájenou, žlutou a vonnou hrozinkovou buchtu. Maricelj nejídal nikdy buchty; proto odstrčil lehce košíček a udiveně zíral v usměvavou tvář paní Františky.

„Což nevíte, pane Maricelji, jaký den dnes máme?“

„Den je pěkný... ale jinak je den jako den!“

„Což jste děcko v plenkách, jež nepočítá hodiny ani dnů a neví, co je čas?“

Maricelj se jal uvažovati; na to myslil i na ono, ale neuhádl ničeho, poněvadž nebyl zvyklý přemýšleti.

„Jak dlouho k nám docházíte, pane Maricelji?“ tázala se s úsměvem paní Františka.

„Stále!“ odvětil Maricelj nevinně.

„Věčný nejste, pane Maricelji!... Dnes je tomu pětadvacet let, co jste po prvé vstoupil do

této jizby. Držel jste v ruce šáleček, když jsem otevřela dvěře a vás pozdravila. Pohlédl jste na mne vyjeveně a šáleček vám vypadl z ruky, že se vám káva rozlila po bílé vestě a černých kalhotách. Bylo to na podzim, patnáctého října, před pětadvaceti lety. Zapamatovala jsem si to přesně, poněvadž jsem vstala a jakoby bez rozmyslu utrhla lístek s kalendáře na stěně a vložila jej mezi památky. Každou neděli večer, dříve než se pomodlím, přehlížím ty památky... mnoho jich není!“

Maricelj si pohladil dlaní pleš a pohlédl k stropu.

„Pětadvacet let!... Myslíl jsem...“

„Že to byl jediný rok?“

„Ne... zhoła nic jsem nemyslíl!“ řekl upřímně Maricelj.

Paní si přisedla k němu.

„Dnes večer povečeříte se mnou, pane Maricelji, a sklenici vína vypijeme té vzpomínce na počest, sklenici starého štýrského. Přijďte brzy, ještě před večerem!“

Maricelj tonul v starostech.

„Večeřívám v městě, v hostinci... o půl osmé... a o půl deváté sfouknu světlo...“

Paní se hlasitě zasmála a udeřila jej dlaní po rameně, až se všecek ulekl.

„Dnes večer se zastaví to kolo, i nudná luna se časem zatemní!“

Toho rána se vracel Maricelj s těžkým srdcem do města; záda se mu ještě více sehnula, rychleji kráčel a hůl stavěl dále před sebe.

„Pětadvacet let!... Myslil jsem... zcela jistě jsem mvslijl, že to byl jediný rok... nebo jediný den...“

Pocítil tíseň člověka, jenž se probudil z klidných snů v den a ostré denní světlo.

II.

Smrákalo se, když přišel Maricelj ze služby. Napřed naň dolehla důležitá starost.

„Co bych si oblékl na ten přepodivný večer?“ pomyslil si. „Mám jít jak obyčejně... což tak... jakoby mezi námi ani slova nebylo... Nebo mám říci, že je veliký svátek, řekněme pohřeb, nebo dokonce svatba... Bůh mi odpusť ty nerozumné myšlenky!“

Vyhledal onen černý kabát, jež měl na pohřbu hostinského; potom vzal ze skříně bílou vestu a prohlížel ji. Bylo mu, jakoby si vzpomněl na něco krásného a smutného.

Což to není ta vesta? Ještě na ní poznat, že byla kávou polita!“

Oblékl si černý kabát a bílou vestu a vydal se na cestu.

Cestou uvažoval:

„Slušelo by se... nebo by se neslušelo?“

Uznal že by se to slušelo a koupil velikou kytku rudých růží a rudých karafiátů. Když držel kytici v ruce, zdála se mu náhle velmi těžkou a zastyděl se.

„He, jako děcko... jako dvacíletý ženich!
Bude se smát, až se rozslzí!“

Byl krásný podzimní večer, když putoval Maricelj po své poutnické cestě. Silnice byla všude pokryta žlutým listím kaštanů a jabloní; večerní záře uhasínala tiše na požatém poli a pokosené louce.

Zdalo se mu, že vidí po prvé tu krásnou rovnou silnici a ten širý kraj, rozestřený pod čistým nebem jako boží stůl. Všechno mu bylo nové, cizí a tak podivné, že byl všecek dojat.

„Kudy a jak jsem chodil těch dlouhých pětadvacet let, že jsem teprve nyní prohlédl, v té pozdní hodině?“

Tu a tam stál u silnice bílý domek, za stromovým poloukrytý. Na práh vkročil člověk a zívнул; ale zívání ho ihned přešlo, jakmile shlédl Maricelje; zastínil oči a hleděl naň upřeně.

„Což jsem toho člověka ještě neviděl... Kdy pak jsem ho již viděl? Nebylo to před pětadvacíti lety... neviděl jsem ho pak časně z rána... nevidal jsem ho každého rána?... Jak pak zašel touhle dobou v tato místa? Jako sova na pole, za bílého dne!“

Zavál večerní vánek, probudil stíny a bludičky.

Když se Maricelj blížil k hospodě, kráčel plaše a pomalu. Ale s prahu vítala jej vesele paní Františka.

„Kde pak jste tak dlouho?“

Šla mu vstříc, všecka zardělá, zářící.

„Poklona!“ pravil Maricelj; a tu se mu něco přihodilo, co se s ním ještě za celých pětadvacet let nestalo: růměnec mu zalil líce a Maricelj sklopil oči. Ba i paní Františka se zarděla, jakmile spatřila kytici rudých karafiátů.

„Prokazujete snad mně takovou čest?“ otázala se.

„Nezazlíte-li mně toho!“ řekl stydlivě Maricelj.

Vešli do síně; napřed Maricelj s kyticí v ruce, za ním paní Františka. Když pohlédl na stůl u kamen, všecek ustrnul. Stůl byl pokryt čistým bílým ubrusem, na ubrusu stála vysoká bílá váza, plná pestrých, vonných květiněk, jež neznal ani jménem ani příjmím, těsně u vázy pak ležel vychloubačný, žlutě upečený dort, na němž bylo bílými cukrovými písmeny napsáno: „Pětadvacet let.“ Na okraji dortu sedělo v krásném kruhu pětadvacet mandlí.

Jako dříve paní Františka, zvolal Maricelj:

„Prokazujete snad mně takovou čest?“

„Nezazlíte-li mně toho!“ zasmála se paní Františka.

„Neslušelo by se, abychom si sedli za tenhle stůl pod lampou?“ otázala se.

„Ne, ne za jiný stůl!“ ulekl se Maricelj; ale jakmile vkročil kvapným krokem ke svému příjemnému koutku, pohlédl udiveně a plaše. Místo jeho stolu, jež znal a miloval jako starého přítele, vychloukala se tam podušková lenoška, příliš veliká a příliš panská pro ten stůl, pro tu jizbu i pro samého Maricelje.

„Kde pak je má židle?“ otázal se malomy-
slně.

„V dřevárně! Tak jste ji proseděl a prospo-
léhal, až se jí už sotva stéblo slámy drželo. Za
rok byste byl seděl na zemi. A pro vaše kosti,
pane Maricelji, bude dobrá trocha odpočinku
na podušce!“

Paní Františka připravila tak hojnou večeři,
jaké Maricelj za celých těch pětadvacet roků
neokusil. Sama nosila na stůl a sama přísluho-
vala svému hostu, jako nemotornému a plachému
děcku. A vskutku byl Maricelj při té hojné ve-
čeři plachým a nemotorným děckem. Byl zvyk-
lý sám snídat, a sám večeret, proto nevěděl, jak
by si sedl a jak by se choval. Po večeři, ještě
dříve než se načal dort, nalila paní Františka
z tmavé láhve rudého vína sobě i hostu.

„Vypijme tu sklenku do dna... na vaše zdra-
ví, pane Maricelji!“

„Na vaše, paní Františko!“

Měkké, sladké teplo rozlilo se mu tělem;
veselejším a odvážnějším okem pohlédl na paní
a viděl, že je krásnější než kdy dříve, krásnější
než před pětadvaceti lety.

Vždyť to není možná?“ zvolal.

„Co není možná?“ zasmála se zvonivě paní
Františka. „Že je již pětadvacet let za hora-
mi? Ó, kéž by jich tolik nebylo! Ale nehledíte
nikdy do zrcadla?“

„Nikdy!“ odvětil správně Maricelj. „Nač?
Všechno mi připadá jako první den!“

„Ten den, kdy jste si vestu polil?“

A bylo, jakoby se byl jí i jemu v srdce vrátil onen den: oba zírali mlčky na bílý ubrus a zamyslili se. Tak přicházejí tichým krokem vzpomínky v jizbu, srdce je smutné, ale mladší a čistší.

Maricelj hleděl na paní Františku tak nevinným a upřímným pohledem, jak byl sám.

„K vůli vám se mi třásla ruka ... Jakmile jsem vás spatřil, bylo mi tak, jako ... kdyby mi světlo očí omámilo ... Mihlo se mi něco před očima ... spatřil jsem vás a celé svoje neštěstí...“

„Své neštěstí?“ podivila se paní Františka.

„Pětadvacet let spalo ... proč jste je probudila?“

Oči se mu zalily slzami a rty se mu chvěly jako děcku, když je mu do pláče. V témž okamžiku se vzmužil, pohladil se dlaní na čele a rychle vyprázdnil sklenku.

„To jsou jen nerozumné řeči ... byla to vzpomínka, ale již přešla!“

„Otevřte jí dveře, aby se vrátila!“ pravila tiše paní Františka a položila mu svou oblou měkkou ruku na jeho. Ani nevěděl, co se s ním dalo: zalkal, hlavu sklonil až k samému stolu a políbil její oblou měkkou ruku.

„Dítě, dítě!“ usmívala se paní Františka.

III.

Přinesla druhou láhev a nalévala.

„Budme dnes večer veselí!“ pravila. „Vzpomínky přišly do jizby, lačné a žíznivé — ohřejme je a napojme!“

Maricelj cítil, jak se mu pomalu vlévá teplo do krve a do duše. Bylo mu, jakoby se koupal v teplé vodě pod teplým sluncem; v srdci měl plno čisté, tiché slasti a oddával se jí bez myšlenky a beze strachu.

„Buďme dnes večer veselí!“ řekla po druhé paní Františka, zdvihaříc číši. „Známe se jako bratr a sestra, proč bychom nemluvili jako bratr a sestra? Pijme na bratrství!“

Vypili a políbili se. Jakmile pocítil Mericelj horko jejích plných rtů, zachvěl se a zamhouřil oči.

„Rdíš se... jako mladík se rdíš!“ zvolala paní Františka.

„Což nejsem mladík?“ odpověděl vesele a šťastně Maricelj: „Zcela jistě se mi zdá, že byla pouze jediná noc mezi oním a dnešním dnem! Nevím o tom ničeho, kdy vlastně byla, jak se začala a jak minula moje mladost. Jakobych byl vskutku věčný! V těch pětadvaceti letech — ty říkáš že jich tolik je, já ani nevím! — přelétal se den ode dne tak klidně, že mi připadal život jako věčnost, jíž člověk nevidí, neslyší, necítí. Nižádného veselí, nižádného žalu, nižádné vzpomínky ani touhy — samá marná prázdnota. Teď jsi mne náhle probudila, sám bůh ví, jak se to přihodilo. Nyní vím, vidím i cítím, že žiju... Či nejsem novorozeně nebo mladík?“

„Mladík jsi — v pětadvaceti letech jsi tolik nemluvil jako v této minutě!“

„Ale nač to všechno! Kdybych sám věděl, že jsem mlád, pohlédl bych ti do tváře! Což ti

není den tak dlouhý a tak krátký jako mně? Čas přece není bohatství nebo rozum, že by byl tomu skoupě, onomu hojně vyměřen! Na tvých lících je mladost a v očích je mladost, a já ji pocituji vděčně ve veselém svém srdci...“

Tak se hezky a příjemně rozhovořili a pomaloučku popíjeli. Paní Františka přinesla třetí, po třetí ještě čtvrtou láhev. Sami nevěděli, jak se číše plnila a prázdnila a jak ubíhala hodina.

Pozdě již bylo, když řekl Maricelj:

„Pověz mi, Františko, chtěla-li bys slyšet pohnutlivý příběh!“

„Vyprávěj svůj pohnutlivý příběh.“

„Tak to bylo: Před třiceti roky žil člověk, jenž byl tak nepopsatelně zamilován, jako nikdo jiný. A zamiloval se do dívky, která měla milenců, nápadníků i ženichů, jako listí a trávy. Poněvadž nebyl nejnerozumnější z nerozumných lidí, věděl, že je jeho láska tak marná a nerozumná, jako skok přes moře. Tři leta vzdychal, z daleka ji pozoroval, ale ani slova neřekl ani nenapsal. Myslím, že bys, Františko, uronila lítostnou slzu, kdybys znala jeho utrpení. Připadal si tak malý a nehodný, že si sotva troufal na ni myslet, což teprve, aby ostouzel její svatý obraz nerozumnými touhami. A cítil též, jakoby byl celý jeho život takřka vyplněn a skončen v té hodině, kdy ji shlédl a kdy se do ní zamiloval. Abych tak řekl: kolo se zavřelo navždy a již sebou nehnulo. Tři leta byl zamilován; a povím ti, Františko, že to byla leta dlouhá a plná hoře. Čtvrtý rok z jara se vdala. Nevím —

a kdybych věděl, nemohl a nesměl bych to říci — byl-li onen člověk hoden bohatství, jehož se mu dostalo. Nešťastný milenec šel svými cestami, nic si nestěžoval, ani neplakal. Poněvadž jsem řekl, že byl jeho život takřka vyplněn a skončen. Vzpomínka na svatý obraz zůstala mu v srdci právě tak, jak zůstanou v skříní vdovině svatební šaty. Starostlivě jsou složeny, uschovány i přikryty, ale každého výročního dne je vdova zdvihne šetrně oběma rukama, rozprostře a prohlíží; po bolesti již ani památky a v té krásné, tiché vzpomínce je již téměř slast. Tak bývalo... ale přihodilo se...“

Tu mu pohlédla paní Františka bystře do očí. „Ale přihodilo se.... Dovol, abych ti příhodu sama dopověděla až do konce!... Přihodilo se, že ten nešťastný milenec seděl o sedmé ráno v hospodě u císařské silnice, drže v ruce šáleček bílé kávy. Tu vstoupila na práh mladá hospodská; jakmile ji uzřel, vypadl mu šáleček z ruky a káva se mu rozlila po bílé vestě. Bylo to, jakoby vdova rozprostřela svatební šaty a uronila na ně drobnou slzu... Potom dala vdova šaty do skříně, zamkla skříň a neotevřela jí už po celých dlouhých pětadvacet let!“

„Tak to bylo!“ pravil Maricelj hledě na stůl. Když zdvihl číši, chvěla se mu silně ruka; ale zdvihl ji opatrně a douškem ji vyprázdnil.

„Dokončena však ta pohnutlivá příhoda není!“ řekla paní Františka. „Onen nešťastný milenec viděl pouze sebe, svou lásku a svůj žal. Poně-

vadž neřekl ani slova a ničeho také nepsal, ne-
slyšel odpovědi, a ani jí nečetl!“

Tu opřel Maricelj ruce o stůl a hleděl ztrnule
kaldným zrakem.

„Cože, paní Františko... řekni, co jsi pra-
vila!“

Všecek se zachvěl, vyskočil, potom poklekl a
a stáhl s sebou ubrus, že se obě číše převrátily.

„Ach, Františko... ty milostivá, milosrdná!“

IV.

Když se pan Maricelj ráno probudil, ulekl se
náramně. Ležel v cizí jizbě, na vysoko vystlaném
otomaně. Okno bylo rudou záclonou úplně za-
střeno; v jizbě bylo šero, úzkou skulinou pak
svítilo jitřní slunce. Stěny byly pomalovány vel-
kými, temnězelenými růžemi, nad otomanem vi-
sel v zlatém rámcí obraz paní Františky. Okrouh-
lá, usměvavá, dobrodušná tvář byla velmi mla-
dá, ještě docela panenská; oči zíraly vesele a
čistě, jako v jarní ranní zoru. Maricelj pohlédl
na obraz a věděl, kde je a co se přihodilo.
Zdvihl se na posteli všecek rozechvělý, a po-
křížoval se na čele, na rtech a na prsou.

„Ó, Ježíši a Maria! Ó, Ježíši a Maria!“

Hanbou a hořem skryl tvář v dlani. Napřed
mu nápadlo, aby potajmu a nepozorovaně uprchl
z domu. Vstal, zašel k oknu a lehce odhrnul
záclonu; okno bylo velmi vysoko a šlo do za-
hrady.

„Kdybych skočil, spadl bych do kopřiv a snad bych ještě zakřičel!“ pomyslil si; a hned se za tu myšlenku zastyděl.

V témž okamžiku, kdy stál u okna, zaklepáno na dvéře. Skokem se hnál do postele a zakryl se až po nos. Do jizby vešla sama paní Františka, v ruce šáleček kávy s vysokou, bílou smetanou a veliký kus žluté buchty.

„Dobré jitro! Jak jsi spal?“ pozdravila jej s úsměvem a postavila kávu a buchtu na stůl k otomanu.

„Nezazlívejte mi, paní Františko, pro smilování boží vás prosím....“

„Co? Zapomněls na bratrství? A čeho abych ti nezazlívala?“

Paní Františka sesmutněla.

„Já jsem byl... Víte, paní Františko, nepil jsem už od onoho času... Co se se mnou dnes v noci dalo, ví sám bůh! Paní Františko — co jsem dělal a co jsem mluvil, jak to bylo, nevím už ani sám... to všechno nebylo nic, to již nemá smyslu, to již nic neplatí... Ó, můj bože!“

„Co neplatí a nemá smyslu?“ divila se paní Františka.

„Všecko to.... Prosím vás, paní, neříkejte to nikomu, a sama také již na to nemyslete... řekněte, že toho večera nebylo, té noci že.... Teď bych rád vstal, paní Františko, je již pozdě.... pro smilování boží, již je osm!“

Když jej viděla paní Františka tak zoufalého a smutného, sesmutněla také.

„Těž vy, pane, mi nezazlívejte, zarmoutila-li jsem vás!“ řekla tiše a odešla.

Maricelj rychle vstal, kvapně si spláchl ruce i tvář, potom se oblékl. Hlavu měl těžkou a všecek se chvěl. Otevřel dvěře pouze na tolik, aby viděl do druhé jizby; spatřil kamna, u kamen stůl, za stolem lenošku. Když to všecko viděl, ulehčilo se mu, jakoby ho byl pozdravil drahý přítel. Jen lenoška byla mu cizí a němá, příliš veliká a příliš panská.

„Ničeho nebylo, nic se nepřihodilo!“ pravil si v mysli. „Bude jako druhdy!“

Vzal šáleček a zanesl jej do druhé jizby, do koutku u kamen. Pomalu srkal kávu, jak ji srkal každého rána o sedmé hodině. Když viděl, že je půl deváté, vstal, vzal hůl a vkročil do síně. A všechno bylo jako před pětadvacíti lety. V síni pozdravil paní Františku, potom se vydal do města odměřeným, nepřeháhleným krokem.

Všechno bylo jako před pětadvacíti lety, ale v hloubi jeho mysli něco škubalo a hlodalo. Šel odměřeným krokem, ale byl více sehnut, nohy měl znavenější, tvář přísnější a sklíčenější. Se-stárl a seslábl, poněvadž náhle a nevědomky okusil sladkého plodu mladosti. Zastavené kolo se rozvíklalo, zastavilo a houpatě padalo dolů...

Každého jitra o půl sedmé se vydal kancelista Maricelj z města do přívětivé hospody, jež stojí na konci císařské silnice, skryta mezi zahradami. Jakmile přišel do hospody, pozdravil především v síni paní Františku. Lehce nadzdvihl klobouk, potom jí podal pravici a otázal se, jaké asi

myslí, že bude počasí. Když paní odpověděla — tak odpovídala vždycky — že z počasí nebude nejspíše nic, aspoň v neděli ne, kdy je slunce nejvíce zapotřebí, vešel Maricelj do jizby a zasedl si za kamna. Napřed vypil šáleček bílé kávy, potom si zapálil krátkou dýmku, stiskl a skrčil se do koutku, že ho dlouho nepozoroval, kdo vešel do jizby; polopřivřenýma očima hleděl do stropu, klidně a tiše; sotvaže lehce zamžikal, ukázala-li se paní Františka. Tak seděl, hleděl a mlčel do půl deváté. O půl deváté vstal, pozdravil v síni paní Františku a vracel se do města odměřeným, nepřeháhleným krokem, jak byl přišel...

Té zimy napadlo však časně sněhu. Sněžilo ustavičně po celý týden, od pondělka do soboty. Jak se brodili sněhem, jak jej odhazovali a cestu si jím razili, byla v sobotu z rána pěšinka ve sněhu na císařské silnici dobrého půl sáhu pod sněhem; podle pěšinky pak bylo sněhu na sáh a výše.

O půl sedmé se vydal Maricelj na svou pout. S nízkého, šedého nebe padaly hustě a tiše tlusté, těžké vločky, padaly mu do očí, na líce, na ruce, chladná vláha mu propíjela kabát, v kůži mu vnikla, do prsou, ba až do samého srdce. Brodil se sněhem nad kolena, všecek shrben; uprostřed cesty pocítil, že je tak znaven, jak nebýval nikdy. Poněvadž byl znaven a žádostiv odpočinku, vydlabal si deštníkem lavičku ve vysokém sněhu u pěšinky. Neodpočíval ještě dlouho, když se mu zachtělo zdřímnouti. A uviděl

před sebou jabloň, úplně bílou, hustým květem všecku posetou.

„Odkud ten zázrak? Pochválen budiž bůh i ty paní Františko, že jste mi dopřáli veselého jara v té pozdní zimě!“

Tak si pomyslil, usmál se a s úsměvem usnul.

Don Alfonso.

Po večeri jsme ještě trochu poseděli a ze zvyku jsme pomlouvali známé. Někdo pravil o mladém profesoru Komárovi, že je již pět let zasnouben a že jsou si s nevěstou úplně podobní, ve tváři i v hlase, jako bratr a sestra; stejně že chodí, stejně se smějí a ve všem že mají týž vkus.

„Sedovlasá pravda!“ - pravil básník Klander. „Zevnějšek je otisk člověka vnitřního života, jeho cítění a myšlení, jeho starostí a jeho nepřátelství. Špatný mudrc, kdo by nedovedl okamžitě uhodnouti: to je úředník a to profesor, to lékař a to umělec; nebo také: ten je mládenec a ten je ženat, ten je zamilován a ten je už syt. Ukažte mi tři ženaté párky, jichž jsem dosud neviděl, a roztřídím je, jakobych je znal podle tváře i jmen; a lehce poznám, který pár je šťasten a který je už syt. Zevnějšek člověka je jako moudře stavěný domek: sám ti vyjeví,

proč byl vystaven a kdo v něm bydlí. Kdysi jsem šel kolem selské chaty, zcela obyčejné, pohlédl jsem na ni a (pocítil jsem : zde bydlí šťastní lidé! V témž okamžiku zaslechnu dětský smích, i zaradoval jsem se, že byla má moudrost stvrzena.“

Tak hovořil básník Klander. A já jsem vyprávěl — zpola vážně, zpola žertem — ještě dále :

„Zevnějšek lidský je též jako slovo : jen bystrý rozum pozná, co je lež a co je pravda. Kterýsi básník se strožil staromódně : dlouhé, kučeravé vlasy, uměle zauzlenou stužku, sametový kabát. Nelhal, byl opravdu básník. Nyní chodí Lublaňi už hezký počet dlouhých vlasů, uměleckých stužek a sametových kabátů a — všichni lhou, poněvadž jejich verše nestojí za nic. Tam je hromotluk, vždyť ho znáte : slovo, hlas, oko, brada, gesto, vše prozrazuje horoucího, jen o národ se starajícího bojovníka. Ale ve skutečnosti je to zcela obyčejné... co bych řekl.... zcela obyčejné zvíře... Někteří lidé mají tak silnou vůli, že jim drží škraboška na lících jako přismolená a že se odloupne teprve po smrti. Byl člověk, jež všichni znali a ctili jako velikého ochránce vdov a sirotek; když vydechl, zabručel si tak nedbale, až i vlastní jeho děti utekly ze smrtelného pokoje. Mnoho je těch, kdož se přetvařují zpola nevědomky a bez pokrytectví. Kterýsi slaboch snil o samém hrdinství, protože byl slaboch; často stával takový suchý, malý a směšný človíček — před

zrcadlem; levici opřel v bok, pravici zdvihl k rozkazu, brvy sraštil a tenkým svým hláskem velel silným vojskům. A hleďte, nedávno jsem viděl jeho obraz — má úplně napoleonskou tvář! Vychloubačné a velikánské plakáty oznamují prášek proti hmyzu. Možná také, kdyby si člověk veškerou vůlí a celou myslí rozkázal: ten jsi a takový jsi — že by se to i stalo. Kdyby, řekněme, pan Vávra — — —“

* * *

Na pohovce seděl Martin Vávra. Vedle něho ženština, kterou jsem miloval; ruce měla složeny v klín, hlavu sehnutou, oči na mne upřené.

Vávra byl dlouhý, bleďoučký hoch, tmavovlasý, malomluvný, v sebe pohřížený. Nevím, byl-li vtipný; všichni říkali, že je velmi nadaný, že je básník, malíř, učenec a nevím co ještě; jakýsi Lionardo. Nestaral jsem se oň, vskutku ne. A ta ženština byla jako každá ženská: milovala Lionardy, zvláště když měli zamyšlené oči. Byl jsem jejím ženichem: je to obtížná úloha, však víte všichni; člověk cítí, že není tím, není oním, že se mu lidé tiše posmívají — a co bych mluvil!

Shlédl jsem ho před sebou, toho Lionarda, a pomyslil jsem si:

„Což, sousede, kdybich tě zabil?“

Bůh ví, proč mě ostínila taková myšlenka. Mezi nimi nebylo tehdy pravé lásky, ve mně nebylo opravdového nepřátelství.

Snad slyšel mou myšlenku, vždyť viděl můj pohled; pozdvihl brvy a s úžasem na mne pohlédl.

„Kdyby pan Vávra,“ pravil jsem, „kdyby myslil úsilovně, že je králevic Alfonso, byl by mu podoben jako bratr bratru a snad by dokonce i španělsky uměl...“

Všichni se smáli, on však nepromluvil ani slova; ani se neusmál. Zdálo se mi, jakoby se na mne podíval nepřátelsky a pohrdavě. Tak pohlízejí Lionardové, když se stydí, že je někdo přistihl při skryté myšlence.

* * *

Mnoho let jsem ho neviděl. Vím pouze, že mi vzal nevěstu, že se s ní tahal po Vídni. Tam jsem ji potkal z jara na ulici; chtěla se mni vyhnout, ale já jsem ji pozdravil.

„Jak se daří?“

Zarděla se a pohlédla na mne plaše, jakoby prosila: „Nijak!“

Bylo mi těžko u srdce, ale lhal jsem:

„Vždyť jsem tě nezastavil, abych tě zpovídal! Jak se stalo, tak budiž ve jménu Páně! Bůh, jenž mrtvé křísil, nepřivolal by minulosti... Jen bych rád věděl, jak se daří tobě a jemu jak se vede... jsi bleďa!“

Sli jsme do zahrady. Kaštany voněly, hudebníci hráli, pijáci pili. Sedli jsme si do stínu, za skrytý stůl.

Teprve tehdy pohlédl jsem na ni klidnýma očima. Staromodně byla oděna: příliš široké rukávy měla, skromný, uzoučký slaměňák a zá-

platované rukavice. Rty byly tenčí, oči ležely v hlubokých jamách a byly smutné. !

„Nám se daří, jak je usouzeno...“

Zdvihla sklenici, ale postavila ji na stůl.

„Proč nepiješ?“

Pohlédla na mne velkýma očima.

„Přišel jsi snad, abys mi nožem srdce řezal? Už tehdy, kdy jsem ti psala to poslední psaní, věděla jsem přesně všechno — až do konce! A hleď: přece jsem nekolísala, přece jsem šla!“

Také jsem postavil sklenici na stůl. Ona se zarděla a pokračovala:

„Proč jsi mne pozdravil na ulici, když jsem se ti vyhnula? Poněvadž jsi myslil, že jsem nešťastná a že snad dokonce oplakávám, jak vyprávějí staré písně, zničené mládí a jiné věci! Ještě nikdy jsem neplakala pro to, co bylo, ani pro to, co jest. Jedině budoucnosti se bojím; ale ta je jako napiatý provaz: přeřeži ji, kde a kdy se mi uzdá, a bude pokoj!“

Tu jsem poznal, že je ve svém srdci čistší a silnější než já. A poznal jsem též, že je její žal hluboký, hlubší než prozrazovala tvář.

„Když jsme se tehdy po večeři rozhovořili, vždyť se pamatuješ, a když jsi mu řekl, že by mohl snadno býti don Alfonsem, tenkrát jsem ho ještě nemilovala; sotvaže jsem naň myslila. Ale v témž okamžiku, kdy jsem uzřela v tvých očích nepřátelství, změnilo se všechno... Tak bývá vždycky; pohleď na hrbáče nebo na malomocného nepřátelskýma očima, a tvá nevěsta ho bude milovat... Zcela jistě se mi zdá, že jsem

s počátku milovala pouze tvé nepřátelství... a později...“

Umlkla a hleděla do země.

„Jak bylo později?“

„Později jsem milovala jej, poněvadž jsem poznala, že je nešťastnější nežli já i ty i všechen svět!“

Podivil jsem se opravdu; kdysi se mi zdál mělký a prázdný, příliš mělký pro hojnost štěstí nebo pro hojnost hoře. Nebyl bych v něm tušil ani srdečné slzy, ani veselého smíchu; ba i zamyšlenost jeho očí připadala mi vylhanou — zamyšlené oči, říkají, a obyčejně jsou jen vodnaté a ospalé. Nemohl jsem uhádnouti, odkud by vyvěralo jeho hoře; ubožák nebyl, žil jakž takž, ani nebyl zcela bez nadání a nad to měl i hezkou milenkou; kdyby byl bůh mně uštědřil tolik milosti, byl bych hlasitě jásal.

„Kde bydlíte?“

„Daleko venku nad městem; o samotě stojí domek, prostřed krásných zahrad.“

„Kdybych já tak bydlil, nebyl bych nešťasten!“

Usmála se slabě; a smích její mi odpověděl:

Tys nerozumný člověk, bez myšlenky a bez touhy; nejsi ani Lionardo ani don Alfonso, ani Martin Vávra. Jsi spokojen, když máš denní svůj chléb bez veršů a bez přemýšlení!“

„Čím se nyní zabývá?“ otázal jsem se jí.

„Velikým dílem se zabývá... myslím. Nikomu o něm nepoví, ani mně ne. Ale vím, že to

bude dílo ohromné, jaké může stvořiti pouze jediný člověk na světě!“

„Už dávno se mi zachtělo, abych k němu zašel... vždyť mezi námi není nepřátelství...“

Napráhla ruku:

„Ne!... A přijdeš-li kdy, obrátíš se přede dveřmi; nikomu neotevře, jedině mně, poněvadž zná můj hlas i krok. Často je celý týden sám, jen dílo je mu tichým druhem; ani slova nemluví, nepozdraví mě, ani se na mne neohlédne, když mu donesu vína. Včera večer jsem vstoupila do pokoje; seděl na pohovce, líce skrýval v dlani, zdálo se mi, že...“

Pohlédla na mne všecka plachá, jakoby byla nevědomky vyzradila hluboké tajemství.

„Že plakal?“

„Ne... ne! Pročpak by plakal? Takoví lidé nepláčejí!“

Ale v jejích očích byly slzy, ruka na stole se jí chvěla.

Rozloučili jsme se časně a chladně; oba jsme poznali, že jsme si cizí.

* * *

Procházel jsem se s lékařem zahradou. Pod košatými kaštany bylo šero, zřídka jen zamžikalo slunce za větvemi. Zahnuli jsme na úzkou písčitou stezku, úplně skrytou v houšti.

„Ukážu ti zajímavého nemocného: neviděl jsem tak brzy podobného. Zůstaneme zde, až půjde mimo. Ale prosím tě, pozdrav jej uctivě a pokloň se mu, nebo ho popadne zuřivost!“

Proti nám přicházel dlouhý člověk, všecek černě oděný; pomalu krácel, ruce na zádech, hlavu poněkud skloněnou. Když se přiblížil na tři kroky, pozdravil jsem, ale div že jsem v tom okamžiku úžasem nevzkřikl.

Bylo to v době, kdy se ženil španělský král; proto jsem znal z časopisů přesně jeho tvář. Hle — šel mimo, jako bratrův bratr. Podlouhlé, bledé líce, tlustý, visutý spodní ret, dlouhý zakřivený nos, dětsky tázavé, udivené oči, vysoké brvy...

Nepohlédl na nás; lenivě pozdvihl pravici a prstem se dotkl klobouku. Odměřeným krokem krácel dále, dokud vysoký jeho stín nezanikl ve stínech kaštanů.

„Nebyl to Martin Vávra?“ zvolal jsem.

„Byl kdysi Martinem Vávrou, ale nyní je španělským králem Alfonsem... Zabývá se ohromnými pracemi a plány. Dosud si osvojil Francii a Anglii, teď přijdeme my na řadu. Přetvoří celý svět, ale k tomu je zapotřebí, aby si ho napřed osvojil. Nepromluvil už rok, ale jeho deník je velmi výmluvný... příležitostně ti jej snad ukážu... Škoda; říkají, že byl velmi nadaný... Nejspíše mu někdo řekl před dávnými časy, že je podoben Alfonsovi; i stoupl před zrcadlo — símě bylo v mozku a rodilo svůj plod...“

„Ale nebyl mu podoben, znal jsem ho! Dříve neměl takých úst, také hleděl jinak a jinak chodil a zdá se mi, že dokonce ani jeho líce nebyla tak podlouhlá!“

„Chorá mysl je silnější masa a kosti... přetvořila ho po svém. Kdyby se mu zdálo, že je Napoleonem, byl by teď šel mimo nás Napoleon!“

Těžko mi bylo, jako hřích dralo se mi něco k srdci. Vzpomněl jsem si na tu, jež s pobožnou vírou doufala v něj i v jeho dílo.

„Kdo oň pečuje? Kdo se po něm ptá?“

„Nač? Vždyť už ani nežije! Loni mu zemřela matka; hořem, říkají; tenkrát obléhal Paříž... Pak přicházela každý týden mladá ženská, nejspíše jeho milenka; nepoznal ji a neodpovídal. Teď už jí měsíc není; buď se nasýtla, nebo umřela...“

Stíny temněly víc a více, a vypínaly se již na vysokou bílou budovu. Chvátal jsem ze zahrady, poněvadž mi bylo zima, až mi zuby cvakaly... a byla časná, teplá jeseň.

Za války.

Na peci na široké peřině leželi všichni tři. Přikryti byli hadry, plachtami a pytlí, haraburdím z ulice a ze dvorů sneseným na hromadu. Byl ještě jasný den. Mrazivě a tvrdě svítilo bílé zimní slunce do prázdné jizby. Jedno okno se nedalo zavřítí a pobřinkávalo za větru; chvílemi se zdvihl s ulice nebo se střechy mrak suchého sněhu a přeletěl kolem.

Nejstarší z nich bylo šest let; ale její podlouhlá, kostnatá tvář byla daleko zralejší, oči se dívaly rozumně a zkušeně. Tříletý její bratr byl velkohlavý, vysokého čela a kulatých lící; ale plná líce byla našedivělé pleti, jako nemocí opuchlá. Mezi nimi spalo roční dítě, suché, drobné a něžné jako hříčka; řídké, pšeničně žluté vlasy lepily se na spoceném čele jako rozmočený len.

„Spi již také, Lojziku!“ pravila Anka.

„Vždyť je ještě den, v noci budu spát!“ odvětil podivně hlubokým hlasem bratr. Zamyšleně hleděl k oknu; s každým sněžným mrakem letěly jeho myšlenky v ledovou dáli.

Náhle se otázel tímž podivně hlubokým, mírným hlasem, hlasem stařeckým:

„Jak dlouho bude ještě vojna?“

„Nevím, to ví pouze bůh!“ odvětila Anka klidně a zvolna, jakoby odpovídala ve škole.

Lojzík mlčel dlouho; pak se zase otázel:

„Proč musí na vojnu?“

„Poněvadž císař rozkázal!“

„Co dělají na vojně?“

Anka svraštila obočí, mžikala a uvažovala.

„Na vojně střílejí!“

Teď uvažoval dlouho a namáhavě také Lojzík; před rozumem se mu zdvihal mocný plot, přes nějž neviděl. Tři šedé mraky přeletěly kolem a narazily do okna, nežli se ozval.

„Anko! Když zastřelí člověka tou dlouhou puškou, zdaž padne na zem a je hned mrtev?“

„Hned je mrtev! Nebo mu utrhne nohu i leží tam krví zbrocen a úpí!“

„Proč ho zastřelili?“

„Poněvadž je vojna!“

Mlčeli oba.

„Anko! Co je to za člověka, jenž střílí — a odkud přišel?“

„Nepřítel je to; s druhé strany, tam z dále.“

„Jaký je nepřítel? Má rohy na hlavě a drápy na nohou a dlouhý černý kožich?“

„Takový je jako všichni ostatní!“

„Mluví také jako my; neštěká?“

„Mluví jako my!“

„Modlí se také ráno i večer?“

„Také se modlí, ráno i večer!“

„A jak ho potom poznáš, nepřítele, kdyby se objevil a neřekl, že je nepřítelem?“

„Poněvadž je jinak oděn!“

„Kdyby byli všichni stejně oděni, nebylo by vojny?“

„Spil“

Slunce zářilo již jenom úzkým paprskem na strop, úplně v koutku u okna. Smrákalo se.

„Řekni mi, Anko! Zůstane táta do konce na vojně?“

„Do konce!“

„A kdyby ho nepřítel zastřelil?“

„Nezastřelí ho!“

Anka sevřela rty a hleděla ztrnule do stropu, v onen poslední slunný paprsek.

„A kdyby ho přece zastřelil? Anebo kdyby mu aspoň nohu ustřelil, že by ležel tam v dále všecek zkrvácen a volal nás?“

„Bůh toho nedá!“ odvětila zvolna a přitlumeně Anka.

„Je bůh s námi nebo s nepřitelem?“

„Mlč a spi!“

V celém těle jí zamrazilo, že se zachvěla a zuby sevřela. Poslední paprsek u okna tiše zhasl. Lojzík hleděl v šero široce rozevřenýma, v prázdňě a ticho tázavě hledícima očima.

Dítě mezi nimi zaplakalo.

„Myslím, že je hladov!“ pravil Lojzík; a za chvíli připomněl klidně, zvolna a tiše: „Já jsem také hladov!“

Anka mlčela; sklonila svou tvář k horké tváři dítěte; pokolébala lehce, aby je uspala.

„Těže chvíle stála na pekařově prahu žena, zavinutá v dlouhý šedý šátek.

„Už jenom jeden bochníček, ve jménu božím!“

Pekař, zalitý a bříškatý, seděl u stolu a neodvrátil hlavy. Drobné oči pohlížely dobromyslně, ale hlas měl tenký a příkrý, jako prut, jenž vzduchem zasviští. Křičel do druhého pokoje, otevřenými dveřmi:

„Co? Sto zlatých za kožich? Snad nemyslíš, že jsem pil s Rotšildem na bratrství? Sto zlatých za babský kožich! Za válečného času! . . . Čeho si přejete?“

„Už jenom jeden bochníček, ve jménu božím!“

„Kolik si přejete, jen peníze na stůl! Šenka oběsili!

„Jediný bochníček na dluh!“

„Dasa, vždyť jste bohati! Vždyť vás vydržuje stát, když máte muže ne vojně!“

„Kam s tou almužnou? Sotva na byt je to, na tu díru; na dříví již není!“

„Já nedostávám ani takové almužny od nikoho! Jste hotova!“

Vstal a šel zvolna ke dveřím, odkud bylo slyšetí tlumený vzlykot.

„Už jenom jeden bochníček ve jménu božím!“ opětovala šeptem žena, když už byl pekař za sebou dveřmi bouchnul. Drobný, jehlovitý sníh bušil ve tvář, když vkročila na ulici. Běžela sehnuta po kluzké dlažbě a tenká a nepatrná, jak byla, podobala se zcela dítěti zavinutému v příliš dlouhý matčin oděv. Čím bližší byl dům, tím volnější a znavenější byl krok; hluboce se skláněl hřbet, jak by na plece se tlačilo velké břímě. Jedinou útěchu měla v srdci, šeptajíc takřka modlitbu:

„Kéž by spali! Aspoň spánku jim dej, bože! Vždyť spánek není almužnou pekařskou ani císařskou!“

Děti ztichly. Venku přede dveřmi, na tmavém chodníku, stála žena, v šátek zavinutá, a chvějíc se naslouchala. Matka se neodvažovala k dětem.

Svaté přijímání.

Pět nás bylo. Seděli jsme za stolem a čekali. S počátku jsme se smáli a rozmlouvali, potom jsme hráli domino, konečně jsme se ho nasytili a umkli jsme.

Nejstarší sestře bylo třináct let, nejmladšímu bratru pět. Leč v srdcích byli jsme staří; znali jsme starosti i strach.

Kdykoliv se ozvaly venku kroky, ohlédlí jsme se ke dveřím. Hleděli jsme velkýma očima a s otevřenými ústy, dech se nám tajil.

„Přichází!“

Kroky utichly, pohlédli jsme mlčky na sebe; oči byly zaslzeny, rty se třásly.

Byli jsme velmi hladovi. Smrákalo se již, matky nebylo. Před dobrou hodinou odešla, Bůh ví kam. Věděli jsme: Až přijde, přinese chleba. Zhola nic jsme o tom nepochybovali. Vždyť nastával večer a k večeru je třeba večeře.

Tvrdé a strašné je dítě ve svém doufání. Nemilosrdno je dítě ve své víře. Matko, večer je třeba večeře; přijď a přines ji, ze země ji vykopej, s oblak ji utrhni!

Když odcházela, byla malá a shrbená; hluboká brázda byla na jejím čele.

„Vrátím se brzy!“ pravila.

Myslili jsme, že jde jenom k pekaři, sto kroků daleko. Minutu tam, minutu zpět, řekněme, že by si tam ještě trochu pohovořila, bylo by pět, nebo nejvíce deset minut. Hleděli jsme na hodiny, jež visely na stěně u pece. Zvolna pohybovala se dlouhá ručička, ale ač neměla na spěch, přeběhla již celý černý obvod.

„Přece nešly k pekaři!“ pravila Hana.

„Ke kramářovi šly!“ pravila Františka.

„A kdyby jim nedali?“ řekl jsem já.

Pohlédly na mne, jakobych byl prohodil zcela nesrozumitelné, prapodivné slovo.

„Že by jim nedali?“ podivila se Hana.

„Večer je třeba večere!“ pravila Františka.

Venku již dřímala večer, ve světnici byla noc. Naše oči byly mladé a bystré, zvyklé na tmu. Pohlédli jsme si tváří v tvář — všichni jsme byli starší než před hodinou.

Nebáli jsme se bílých paní ani upíra. Kdysi jsme šli s nejmladší sestrou kolem stodoly stojící kdesi o samotě; říkalo se o ní, že tam straší. Před stodolou stál prohnílý peň a podivně se svítil — veliký člověk v hořící ložní přikrývce. Drželi jsme se za ruku, kolem jsme šli a nebáli se.

Ale přece byl strach v našich časně sestárnělých, časně zkušených srdcích. Cosi silného zdvihalo se v dálce k nebi, přibližovalo se, stále vyšší a vyšší i ohromnější, černé a strašné; téměř celý obzor už to zastíralo. Viděli jsme život a báli jsme se ho

Do pláče nám bylo, ale nikdo nezavzlykal. Kdykoliv nás zmátly cizí kroky a všechno zase utichlo v pokoji i venku, ozvalo se v nás zoufalství, ono dozrálé, poslední zoufalství, jež zná člověk teprve, když jej život znavil a o zem jím mrštil.

„Však tomu nebude nikdy konce! Nikdy nebude jinak! Matka nepřijde, nepřinese chleba — umřeme!“

Velké bylo naše zoufalství; ale probudilo se v nás ještě něco daleko temnějšího, strašnějšího.

Ne já sám, všech pět nás, jak jsme seděli kolem stolu ve tmě, pocítilo náhle trpkou, zlostnou nenávisť k matce.

„Vždyť by mohla snadno, kdyby chtěla! Včera večer donesla chleba, proč by nemohla dnes večer, když jsme hladovi jako včera? Stojí tam, Bůh ví kde, klepá, směje se a na nás si ani nevzpomene! Hned že se vrátí, řekla; teď už minula hodina, snad už půl druhé hodiny . . . schválně čeká, cestou se zastavuje, se sousedkami rozpráví; sama již asi povečeřela, pak nepospíchá s chlebem!“

Mlčky došli jsme k poznání; přesně věděli jsme druh o druhovi: „Také ty tak myslíš, sestro! Také ty tak soudíš, bratříčku!“ A v tom okamžiku nebylo již ani mezi námi lásky.

Byla noc, ale viděli jsme si do očí. Oči mluvily:

„Znám tě, sestřičko; dobře vím, proč mlčíš! Tvá myšlenka je smrtelným hříchem, jenž nebude nikdy smazán!“

„Znám tě, bratříčku, dobře vím, cos mi tiše vyčetl! Ani tvůj hřích nebude nikdy smazán!“ . . .

Venku, myslím, že před sousedovým domkem, zakňučel pes; smutný, táhlý byl to zvuk.

„Je hladov, kňučí!“ řekla sestra.

Tu se dal najednou nejmladší bratr do hlasitého pláče; a pláč jeho podobal se úplně onomu kňučení.

„Přestaň!“ rozhněvala se sestra; ale i v jejím slově zněl vzlykot; hleděli jsme na stůl a všichni jsme se chvěli.

„Podívám se na ulici!“ pravil jsem.

„Co by ses díval! Nepřijde dřívě . . . přijde-li vůbec kdy!“ . . .

Pomalů a tiše se otevřely dveře. Na prahu stála matka.

Jako za bílého dne jsme rozeznali její tvář. Byla všecka bílá a hubená, oči měla uplakány a pohlížela plaše; tak pohlíží hříšník na své nemilosrdné soudce.

Matka se nás bála . . .

„Nuže, čekali jste dlouho?“ řekla tichým, prosebným hlasem. „Nemohla jsem dřívě . . . nedali . . .“

K tělu tiskla bochník chleba; už z daleka jsme viděli, jak je kůra pěkně žlutá . . .

Ó, matko, teď vím: tvé tělo jsme požívali a krev tvou jsme pili. Proto jsi nám tak záhy odešla! Proto není radosti v našich srdcích, ani štěstí v našich činech.

Šáleček kávy.

Častokrát za svého života ukřivdil jsem člověku, jež jsem miloval. Taková křivda je jako hřích proti svatému duchu: ani na tom ani na onom světě se neodpouští. Je nesmazatelná, nezapomenutelná. Časem odpočívá dlouhá leta, jakoby v srdci uhasla, zanikla, utonula v neklidném

životě. Náhle, uprostřed veselé hodiny, nebo v noci, když ustrašen procitneš ze zlých snů, padne na duši těžká vzpomínka, zabolí a uchvátí tak silně, jakobys byl teprve v tom okamžiku zhřešil. Každou jinou vzpomínku lze snadno smazati lítostí a šlechetnou myslí — tu smazati nelze. Černá skvrna je na srdci a zůstane tam na věky.

Sám sobě by si člověk rád nalhal v duši: „Vždyť to tak nebylo! Jenom tvá neklidná mysl stvořila z průsvitného stínu noc! Maličkost to byla, všednost, jakých se udá sto i tisíc od rána do večera!“

Útěcha je vylhaná; a člověk pozná sám a s hořem, že je vylhaná. Hřích je hřích, ať se ho dopustíš jednou či tisíckrát, ať je všední nebo neznámý. Srdce není trestní zákoník, aby rozlišovalo mezi poklesem a zločinem, mezi zabitím a vraždou. Srdce ví, že „úkladník vraždí pohledem, junák mečem“; a raději by dalo rozhřešení meči než pohledu. Ani katechismem není srdce, aby rozlišovalo mezi hříchy všedními a hlavními, aby je lišilo podle slov a vnějších znamení. Srdce je spravedlivý a neomylný soudce. Soudí a odsoudí hříšníka dle tajného, sotva uvědomělého pohybu, podle okamžitého pohledu, jež dosud nikdo nespátřil, podle nepronosené, sotva na čele zapsané myšlenky, ba i podle kroku, podle klepání na dveře, dle srkání čaje. Jen málo hříchů je napsáno v katechismu a ani ty nejsou hlavní. Kdyby bylo srdce zpovědníkem — dlouhá a strašná by byla zpověď.

Všední je hřích, jež možno pověděti slovem, smazati pokorou. Těžký a přetěžký, do poslední hodinky krvácející je hřích, jenž zůstal pouze v srdci jako vzpomínka beze slova a bez tvaru. Sám sobě se z něho člověk zpovídá, když zírá upřeně do noci a na prsou jej přikrývka více tíží nežli kámen.

„Nekradl jsem, nezabíjel, necizoložil; čistá je duše má!“

Lháři! Což jsi neloupal jablka, jda kolem lačného a hleděl na něj beze studu? Horší to bylo, než kdybys byl kradl, zabíjel a cizoložil! Spravedlivý soudce, srdce, odpustí raději vrahu, který cestou k šibenici pohladil plačící dítě, než tobě čistému! Protože srdce nezná maličkostí ani paragrafů . . .

Před patnácti lety přišel jsem domů a zůstal jsem doma tři týdny. Po celý ten čas byl jsem sklíčen a mrzut. Byt jsme měli pustý; něco těžkého, protivného, jako vlhký stín, zdá se mi, bylo v nás ve všech.

První noci jsem spal v jizbě; časem jsem se v noci zbudil a spatřil ve tmě, že matka vstala s postele a seděla za stolem. Zcela klidně, jakoby spala; dlaně tiskla k čelu, bílý její obličej zářil, i když bylo okno zastřeno a venku nebylo ani měsíce, ani hvězd. Naslouchal jsem pozorně a poznal, že to není supění spícího, nýbrž bolestně tlumený vzlykot. Zakryl jsem si hlavu; ale skrze přikrývku — a to ještě ve snách — slyšel jsem její vzlykot.

Přestěhoval jsem se pod střechu, do sena. Do svého nového domova jsem šplhal po strmých, polámaných schodech, podobných žebříku. Ustlal jsem si v seně a přede dveře nad návrší postavil jsem si stůl. Rozhledem mi byla šedá, rozhlodaná zeď. V mrzutosti, sklíčenosti a černých starostech psal jsem tehdy svoje prvé zamilované příběhy. Násilně jsem vodil své myšlenky na bílé cesty, na kvetoucí trávníky a vonná pole, abych neviděl sebe a svého žití.

Kdysi se mi zachtělo černé kávy. Nevím, jak mi to připadlo na mysl; zachtělo se mi jí. Možná, že jenom proto, poněvadž jsem věděl, že doma není ani chleba, natož kávy. Člověk je samou roztržitostí zlomyslný a nemilosrdný. Matka na mne pohlédla velkým plachým okem a neodvětila. Rozmrzelý a zlý, beze slova a bez pozdravu, vrátil jsem se pod střechu, abych psal, jak se milovali Milán a Breda a jak byli oba šlechtění, šťastní a veselí. „Ruku v ruce, oba mladí, raním sluncem ozáření, rosou umytí . . .“

Zaslechl jsem tiché kročeje na schodech. Přišla matka; kráčela pomalu a opatrně, v ruce nesouc šáleček kávy. Nyní si vzpomínám, že nebyla nikdy tak krásná, jako v tomto okamžiku. Dveřmi zářil šikmý proud posledního slunce, zrovna matce do očí; větší byly a čistší, všecko nebeské světlo se z nich odráželo, všecko nebeské blaho a láska. Rty se usmívaly, jako dítěti, jež přináší veselý dar.

Ale já jsem se ohledl a řekl zlobným hlasem: „Nechte mě na pokoji! . . . Teď nechci!“

Nebyla ještě na posledním schodku; viděl jsem ji pouze po pás. Když uslyšela moje slova, nepohnula sebou; jenom ruka, držící šáleček se zachvěla. Hleděla na mne vyděšeně, v očích zmiralo světlo.

Studem zalila mi krev líce, rychlým krokem šel jsem jí v ústrety.

„Dejte, matko!“

Bylo již příliš pozdě; světla již v jejích očích nebylo, už nebylo úsměvu na jejích rtech.

Vypil jsem kávu a utěšoval se:

„Večer jí řeknu to slovo, to slovo líbezné, pro něž jsem oklamal její lásku . . .“

Neřekl jsem je večer, ani druhého dne a ani při loučení . . .

Tři nebo čtyři leta později přinesla mi v cizině cizí žena do pokoje kávu. Tehdy mnou zachvělo, tak silně mě v srdci zabořilo, že bych byl bolestí vzkřikl. Poněvadž je srdce soudcem spravedlivým a nezná maličkostí . . .

Její obraz.

Nevím, jest-li jsem už napsal nebo pouze řekl, co se přihodilo s jejím obrazem. Čím trpčí a bolestnější je vzpomínka, tím častěji zabolí v srdci.

Matka se nedala nikdy malovati. Když ležela na márách, vzpomněl jsem si, že ji zakopou, na

rakev nasypou těžký a vysoký kopec a že již nikdy nespátříme její tváře.

Bděl jsem u ní sám. Tak hluboké ticho bylo v jizbě, že jsem téměř slyšel smutné svoje myšlenky. Časem zapraskala svíce, plamen šlehl výše a ozářil její tvář a ruce, bílé a ztuhlé ruce, jež objímaly křížek.

Vyhledal jsem papír a tužku, chtěje nakresliti její tvář, jež byla tak tichá a klidná v smrti.

Začal jsem těžce a namáhavě, poněvadž se mi ruka chvěla a oči mě pálily v stuchlém vzduchu.

Pod temnou zelení svítila se tvář jakobys ji z bílého kamene vytesal. Při posledním povzdechu se usmála a úsměv ten jí zůstal na rtech.

Četl jsem kdysi, jak umíral svatý člověk. V pokoji bylo plno příbuzných, přátel a obdivovatelů, pláč a nářek zalehal až do ulice. Ale v témž okamžiku, kdy svatý muž vydechl naposled utekli polekaní příbuzní přátelé a obdivovatelé a už se nevrátili. Tvář se mu náhle zpo-tvořila, úplně se změnila a dřívější se už nepodobala ani trochu, jakoby s ní byla spadla masopustní škraboška. V posledním okamžiku se obnažila hříšná duše, poněvadž smrt nezná lži ani přetvářky.

Ta událost je pravdivá. Jakmile se za životem dvéře tiše zavrou, vyřkne svědomí svůj spravedlivý a neúprosný soud; a tento soud je napsán zřetelnými písmeny na čele, na lících i na rtech. Kdybys chtěl kresliti něčí duši a skryté jeho myšlenky, kreslil bys jej, když spí, nebo raději, když je už mrtev. Znal jsem lidi, kteří

vyskočili polekáni ze spánku, jakmile ucítili na čele pohled tázavých, bdících očí. Tak by se polekal hříšník, kdyby shlédl náhle a nepřipraven před sebou soudce.

V matčině úsměvu jakoby byl ležel sladký klid po dlouhé, dlouhé pouti, bohatá odměna za všecku strašnou, do posledního okamžiku neuznanou a neodměněnou námahu, nebo tisícero-násobná odměna za nezměrné utrpení. Všecka blaženost a čistota, neznesvěcená hořkými dny, prodbělými nocmi, starostí a bídou, vyjevila se na mrtvých rtech.

Viděl jsem špatně při neklidném, ospalém světle svíce. Papír byl slabý, úplně hladký, tužka pak velmi tvrdá. Ale přece se mi zdá ještě nyní, že obraz nebyl docela pochyben a že z něho vyzařoval každý paprsek oné krásy, šlechtnosti a dětské, oddané důvěry, kterou jsem před sebou viděl více láskou svého srdce než svýma rozlobenýma očima. Z těžkých stínů, z opojného vzduchu a zpod černého a čmoudivého kouře svíci prosvítala bílá, usměvavá tvář, jako víra z trpkosti.

Když jsem odcestoval do Vídně, vzal jsem si ten obraz s sebou. Dal jsem jej mezi knihy a papíry a nespátřil jsem ho dlouhá leta.

Kdysi se přihodilo, že jsem byl k smrti znaven putováním, starostí a sebemučením. Neboť časem stane člověk jako před zrcadlem a přehlíží jediným pohledem celý svůj život od prvních let až do onoho posledního dne, který je ukryt tam daleko v budoucnosti; pobledlá má

lice, srdce se mu zastavuje: „Kudy jsi chodil ubožáku? Nač ještě dále tou pouští?“

Toho rána jsem hledal mezi knihami a papíry obraz své matky, abych se rozloučil s jedinou tváří, již jsem v onom okamžiku miloval.

Dlouho jsem hledal. Papíry byly zaprášeny a zažloutly, na některých bylo již sotva písmo poznat. Byly to básně, některé ještě z dětských let a událostí, v nichž ještě nebylo hořkosti roků pozdějších.

Když se mi chvěl v rukou poprášený, sežloutlý papír, zamrazilo mne hrůzou. Kdysi tam byl matčin obraz, teď ho tam již nebylo. Stěží bylo ještě poznat vyhlazené, vybledlé stíny, za nimiž se už jen mlhavě a kalně svítilo, jakoby zastřeným světlem. Vyčítal jsem si v srdci:

Daleko je její hrob, všemi opuštěn osamělý a smutný, jako hroby neznámých poutníků! Daleko i ona sama, zapomenuta námi, již jsme se rozběhli světem bez vůdce a bez cíle jako hejno holubů, vrhne-li se mezi ně jestřáb — smrt. Jak její hrob a jak ona sama: cizí a vzdálený je mým očím její obraz, poněvadž byl po dlouhá leta cizím a vzdáleným mé duši.

Stoupl jsem k oknu, abych se podíval, je-li síla lásky a vzpomínky dost veliká, aby zestínu a prachu přivolala vybledlou tvář. Okem jsem ji neviděl, sotvaže jsem myslil tušil ty rozmazané rysy, světla i stíny, které se tam do sebe beztvárně přelévaly.

Pokoušel jsem se odtrhnouti tu sivou záclonu; ale ruka byla nemotorná a plachá, tvář, již jsem

přivolať byla mi cizí; nebylo na ní onoho úsměvu, jevícího poslední útěchu a slavné spasení, ani šlechtnosti očistěné a utvrzené hořem. Ani lásky v ní nebylo, jež by se mnou přitlumeně a přívětivě rozmlouvala v té hořké hodině.

Zakryl jsem si oči dlaněmi; a tu se mi zjevila tak čistá a jasná, jak jsem ji vídal před dávnými lety. Ale rty její se za živa nikdy tak nesmály — to byl poslední úsměv před smrtí, všecek dobrý a klidný v posledním poznání.

„Co činit?“

Jakoby se v dálavě mlhy roztoupily před mladým sluncem, před novým životem: pokoj sáhl v srdce, malomyslnost zmizela. Už nikdy jsem se nepokoušel nakreslit na papír, co bylo schováno v nejhlubší a nejsvětější hlubině mého srdce. V každém člověku je skryto slovo, jež nemůže a nesmí vyřknouti a které snad bude teprve v hodině smrti napsáno na jeho rtech. V každém člověku žije obraz, jež nesmí a nemůže nakreslit, byť byl i Lionardem, obraz, jenž bude nakreslen teprve na mrtvé jeho tváři.

Nevím, kam jsem jej dal a kde je teď onen papír. Ale v mém srdci je matčin obraz — krása a dobrota, jichž jsem nikdy a nikde neviděl a jež živě uvidí teprve mé umírající oči . . .

Její hrob.

Na podzim jsme pohřbili matku. Už nevím, zda byl kdy jasný den či mlhavý nebo zdali přišlo. Jako ve snách šel jsem za těmi, kdož doprovázeli mrtvolu a ještě nyní se mi zdá, že byly sny všim, co se tehdy dělo a že snad bylo ve skutečnosti docela jinak, než si vzpomínám. Přišli jsme na hřbitov, že jsem ani nevěděl jak a kdy, potom jsme stáli u hluboké černé jámy, vykopané z hlíny. Zpěváci zapěli; jako z dálky jsem slyšel přitlumené mužské hlasy, slovům jsem nerozuměl. Na silných provazech spouštěli rakev do jámy; obé, rakev i jáma, zdálo se mi příliš velkým i příliš černým pro mou matku, jež byla dětsky malá. Když se kněz pomodlil — nebo snad už dříve, sám již nevím — vzali kolem mne všichni žluté hlíny a házeli ji na rakev; také jsem se sklonil, abych vzal hrst země, jako všichni ostatní; ale zapackoval jsem, že bych byl málem padl na kolena; někdo mne vzal ze zadu pod paží. Potom si svlékli, kdož doprovázeli nebožku, černé kabáty, sáhli po lopatách a těžkými, velkými hromadami házeli hlínu do jámy; z počátku přitlumeně bubnovala, brzy bubnování ztichlo, slyšel jsem však ještě ztajené vzdechy a štkání. Jáma byla plna, mohyla se hromadila, stále vyšší a vyšší, širší a širší, ohromná, pro mou matku příliš těžká.

Jak jsme šli s hřbitova, nevím už také. Náhle jsme seděli v hospodě a pili; někteří byli smutni,

někteří veseli; díval jsem se na ně a stěží jsem je poznával; jakoby byly mé myšlenky mrtvy, v černou jámu zakopány.

Za týden jsem odcestoval do ciziny. Celý ten týden jsem nevšel na hřbitov; přišel jsem ke dveřím, ale vrátil jsem se. Jakoby byl ve mně strach — jakoby tam byl onen strach, jenž pojme člověka zbožného, než vstoupí v osamělou svatyni, před Boha, svého soudce. Byl jsem malomyslný a slabý, neodvážil jsem se, abych otevřel dveře do posvátného chrámu, kde spala pod těžkou mohyloou svatá mučednice.

Pět let jsem pobyl v cizině. Po pěti letech jsem se vydal na cestu, abych se pomodlil u matčina hrobu. Otevřel jsem dveře a krácel doprostřed hřbitova, ke kříži. Tam jsem se zděšeně rozhlédl. Cizí kraj byl vůkol mne, jakého jsem dosud nikdy neviděl. Kříže, křížky, bílé a černé kameny, u zdi vrby a cypřiše, holé, zelené, kvetoucí mohyly, písčité stezky — vše mi bylo cizí. Hrůza mi schvátla srdce; hleděl jsem v levo, na pravo — odnikud se neozýval hlas, jenž by mne zavolal, pozdravil. A já jsem si myslel, když mi bylo v cizině zle:

„Vejdu do brány a uslyším její hlas: Kudy jsi chodil, že tě tak dlouho nebylo? Čekala jsem tě a nemohla jsem spát po celých pět sivých let! . . . A šel bych přímo k jejímu hrobu a líce na zrosenou trávu bych přitiskl, abych slyšel zřetelně měkký její hlas a ucítil teplý dech z jejích úst. Vyprávěli bychom si hezké příběhy, plné naděje a vzdáleného štěstí, jako vždycky, když jsme

byli spolu docela sami; a byli bychom sestrou a bratrem, oba dětmi, oba s očima upřenýma k východu, abychom uzřeli tu nebeskou jitřenku, jež byla Bohem zaslíbena jejímu i mému utrpení . . .“

Tak jsem si myslil.

Hlasu odnikud. „Zavolej mě, matko, aspoň zašeptej, zavzdychni pod mohylou a uslyším tě!“

Chodil jsem mezi kříži, kameny a mohylami, všechny hroby byly mi cizí, mrtvé, žádný mne nepozdravil. Šel jsem k hrobaři, abych se ho zeptal. Hrobař, jenž mé matce jámu kopal a vykopal ji příliš hluboko, byl už dávno mrtev. Polohluchý stařec, jehož jsem se dotazoval, prohlížel si ospalýma očima můj kabát a neřekl nic. Potom jsem šel ke kostelníkovi.

„Povězte mi, kde je matčin hrob? Vždyť jste byl na pohřbu, ještě jsem vám dal korunu!“

Kostelník přemýšlel.

„Řekl bych, že je v levém koutě . . . není-li snad v pravém . . . jsem stár . . .“

Kam zajít, koho se zeptat?

V hospodě sedělo mnoho známých; dle tváří se mi zdálo, že jsem je viděl před pěti lety, že to snad byli dokonce ti, kdož doprovázeli nebožku.

„Kde je hrob, jež hledám?“

„Tolik pohřbů je poslední dobou, lidé zmírají jako za moru . . . Kdo by čítal hroby, kdo by si je pamatoval?“

Vrátil jsem se na hřbitov, abych hledal střízlivým okem, klidným rozumem.

Je třeba hledat mezi opuštěnými hroby, mezi těmi, jichž se dlouhá leta nedotkla věřící ruka.

Milosrdný Bože, tolik opuštěných hrobů! Půl hřbitova samé pusté mohyly, bez vzpomínky, bez kříže a kamene. Kříže jsou polámaný, kameny stojí šikmo, slova jsou vybledlá. Co bylo napsáno na onom kříži, jenž leží vyrván a zrezavělý na mohyle? „Své nezapomenutelné, věčně milované matce . . .“ Mohyly zarostla vysoká plevel, kříž leží v ní — kudy chodíš, věrný synu? Vždyť je tomu teprve pět krátkých let, co jsi postavil ten bronzový kříž, napsal naň ta horoucí slova, pomněnky slzami zaléval a vzdornou kletbou spílal nespravedlivému Bohu! Ó, lásko, zůstala jsi slovem! Když jsi vkročila na jazyk, nebylo tě již v srdci! Slza kane z oka, ztratí se v prachu, vzdech dechne z úst, ve větru se ztrácí! Vytrhněte kříže, převrzte kameny, zničte mohyly! Kříže, kameny i mohyly jsou mrtvá slova, mluví jazykem, jemuž již nikdo nerozumí . . .

Když jsem šel se hřbitova, záblo mě a nohy jsem měl velmi těžké. Jako když jde z chrámu hříšník, jenž pocífuje, že Bůh neslyšel jeho modlitby; hlavu skloněnu, pohled do země upřený. Ještě téhož večera jsem se vrátil do ciziny.

Přihodí se, že si člověk náhle uvědomí sám sebe i svůj život; jakoby ze sna vyskočil — promne si oči, plaše se rozhlédne a pozná, že je vše, vše, vše pryč, promrháno, ztraceno, vše, co myslil, konal i žil. Tak se mi událo, když jsem se vrátil do ciziny bez požehnání.

Neživ žítí — nebylo by to pohanou Boha, jenž je život?

Zavřel jsem se v jizbu, okno jsem zastřel. V žilách mi proudila krev, oči hleděly, mozek přemýšlel, leč v srdci jsem měl smrt.

Tu, když jsem zdvihl nohu, abych vkročil do noci, dotkla se mého ramene ruka; zcela jemně, sotvaže jsem ji cítil. Neviděl jsem ji, ale poznal jsem ji okamžitě; sladce a teple ležela mi na rameně drobná ruka matčina. V tom okamžiku, v jediném okamžiku prošel jsem cestu sedmi dnů. Otevřel jsem železnou hřbitovní bránu, přímo ke kříži krácel, potom písčitou stezkou na levo, mezi ony opuštěné, vysokou plevelí porostlé mohyly. Jedna byla jako druhá, ale nic jsem nerozvažoval, nic se nezdržoval; slepýma očima bych byl našel matčin hrob, protože mě sama vedla. Tam, u jejího opuštěného domova, jsem před ní klečel, o útěchu a a požehnání jsem ji prosil.

Nyní chodím na svatou tu svoji pouť, kdykoliv je mi v srdci těžko. I dnes večer, matko, v té hodině, kdy se nademnou rozprostřely všechny noci, přicházím k tobě: dej mi útěchy a svého požehnání, aby mi brzy zasvitla ta božská jitřenka, v níž jsme v utrpení doufali!

Na jaře.

Ani obláčku na nebi; avšak nad městem leží šedá mlha, propletená, všecka napojena slunnými paprsky. Nevidím nebe; už dávno jsem ne-

shlédl jeho tiché modři, ztěží si už vzpomínám, jak kdysi zářila; ale tuším ji láskou a touhou — tam vysoko, za tou sivou mlhou se klene nádherně z nekonečna v nekonečno — jak tuší domovinu mé srdce, plné touhy po vlasti...

Časně je ještě; vzduch je chladný a klidný. Ulice je v stínu, vysoko nahoře blýští se střechy; světlo, žluté, žhavé, lije se dolů širokými proudy — okna zazářila. Za oknem se zjeví tvář, všecka ozářená; ta šedá je umrlčí lebka, ležící na hrobě a zírající prázdnýma, ztrnule udivenýma očima do slunce. Ty oči, upřeně hledící v sivou mlhu, nevidí slunce; líce, všecka ozářená, ho necítí. Z dálky tlumený hukot továrních strojů, zvonivé, kvapné úderky kladiva do ocele, monotonní výkřiky zedníků — toť život i slunce těch očí.

Ulice je rozkopána po celé délce; po obou stranách příkopu je na loket naházeno země; v příkopu stojí dělníci a kladou roury. Zřídka jen zjeví se z příkopu rozcuchaná, zpocená, holá hlava, pouze po krk; až po krk je zakopán živý člověk v zemi, oči se rozhlížejí ospale, mrzutě, nikdy se nepozdvihnou k nebi; nevidí slunce, aniž ho kdy viděly...

Cesta stoupá a šíří se; daleko za mnou jsou už hluboké, nízké ulice, zatopené prachem a mlhou. Zdá se mi, jakobych už viděl v dálce zelené pahorky; tak přesycen je celý obzor žárným světlem, že jsou tvary neurčité, že se nepokojně pohybují a chvílemi náhle mizí jakoby za stříbrným vlajícím závojem. Ve tvář

zavál mi teplejší vítr, podivně opojný, příjemně vonný; vysoko se zdvihl závoj a ve tvář dech mi pozdrav ze zámlží.

V pravo, v levo už jenom prostranné, zaprášené dvory továren, vysoké komíny, skladiště dřeva a desek; těžké vozy jedou mimo, vysoko naloženy; pomalu, klidně a pevně vyšlapují si silní koně. A tam — širé pole, boží svět. *

Ztichlo město pode mnou; pod šedým mrakem leží, všecko je v něj zavínuto, potopeno, jako na dně stojaté, páchnoucí vody. Časem ještě zakolotá, zašumí tam dole, ke mně zalehne osamělý zvuk; tak zazvoní časem o půlnoci zvony začarovaného města, spícího na dnu jezerním... zazvoní, ztichnou.

Bílá cesta stoupá do kopce; pole, louky, v dálce tmavý lesík; a nad zelenou, vonnou krajinou jasné, jitrní nebe. V prachu, na poli, pod oblohou podivné ticho, až je mi skoro teskno v srdci. Mladé žito klíčí, na píd' je už vysoké; ani stéblo se tam nehýbá, ani jemňounký větérek nepohladí dlaní zelenou hladinu; na obzoru, nad lesíkem visí tenký bílý obláček, samotinký na celém nebi; visel tam po celou dobu, ani sebou nahnul. Náhle si připomínám, že mi v dolině, ještě hluboko dole pod sivou mlhou, zavál ve tvář příjemně vonící vítr — odkud byl ten pozdrav?

A hle, nikde ani člověka. Mrtvý je kraj, začarovaný, zkamenělý uprostřed života. Mrtev je pro mne, cizince... Mně nepěje to nebe, to pole nezpívá mně, poutníku, jenž přešel mimo a

půjde dále, nehoden, aby mu život almužnou podaroval přátelský pozdrav... Z dále, přes tonu modrou horu dechnul mi ve tvář pozdrav. Rolník oral na poli, rozoraná země, opojně vonící, vzdechla si a vzpomněla na poutníka, jenž na ni myslii s láskou a touhou. Též ona slyšela můj pozdrav; přes hory, přes zelené roviny a šumící lesy se mi zahleděla v oči a cítila mou bolest...

Spěchal jsem do údolí, do města, pod šedou mlhu, kde je domov cizincův a poutníků. Lehčí je tam bolest a mírnější, tišší je tam touha. Mírnější je bolest, hledím-li ve tvář člověku, bez domova, toužícímu po domově, tišší je touha, hledím-li v mrzuté, zachmuřené oči, jež skrývají na dně neztišenou a neztišitelnou touhu po domově, slunci a zoraném, vonném poli, po jasné modři nebeské. Lehčeji je člověku ve veliké rodině, mezi bratry, lehčeji nemocnému mezi nemocnými...

Okno mého pokoje hledí na vysoký, šedý dům; ztěží vidím nad střechou úzký proužek nebe a jen málo je nocí, že by zazářila hvězda na tom úzkém pruhu; zazáří-li, hned zanikne, jelikož je ten kraj nevlídný. V tom vysokém, šedém domě bydlí ubožáci a vyhnanci, na nichž se před samým bohem život prohrěšil; z oken, temně a upřeně patřících, zírá strach a hluboko v srdci skrytá, neztišená a neztišitelná touha po domově. Také Mařenka tam bydlí.

Průjezd je tak široký, že přehlédneš, jdeš-li mimo, celý dvůr. Prázdný je a temný, na všech

stranách se zdvihá vysoké zdivo. Téměř všechny dvěře v přízemí jsou otevřeny dokořán; okna jsou zastřena podivnými záclonami, šátky, zelenými zástěrami, umazanými a potrhanými zbytky bílých záclon. Děti jsem na tom dvoře nikdy neviděl: snad tam byly, známé předměstské, chatrně oděné děti, jež vídá člověk takřka slepým okem a na něž zapomene; viděl jsem pouze Mařenku.

Za těmi otevřenými dveřmi, za tím oknem, zastřeným zástěrou, v té tmavé jizbě byl její domov. Nevím, čím byl její otec; zdá se mi, že hledal práci, kdekoli; přišel do města s hlubokou nadějí v srdci; tak přijdou mnozí a brzy zahynou. „Veliké je město, bez počtu tam žije lidí; proč bych tam nemohl žít ještě já, člověk pokorný, jenž se přitiskne ke zdi, je-li toho třeba, a spokojeně hlodá suchou svoji kůru?“ ... Veliké je město, lidé zanikají beze stopy, jakoby se pohřžili do země; nikdo si na ně nevzpomene, nikdo pro ně netruchlí... Říkali, že se dopusti velkého hříchu, tam ve své vsi, na Moravě asi, že byl ve vězení a potom že utekl studem a žalem se ženou i dítětem a se vším, co měli. Nemocen byl, když jsem jej viděl; byl hubených tváří a oči mu hořely matně v hlubokých jámách. Na hlavě měl malý, kulatý klobouk, skoro bez okrajů, těsné kalhoty vězely ve vysokých nemotorných botách, hrubě zalátaných. Často přišel domů opilý, mnohdy za bílého dne, a nikdo nevěděl, kde se opil, ani on sám toho nevěděl. Ženy jsem neviděl nikdy; le-

žela nemocná ; byla už nemocná, když přišli do města a muž ji nesl s vozu v náruči, jako děcko.

Mařence bylo tehdy šest nebo sedm let. Člověk se musil zasmát, když ji shlédl na ulici mezi druhými dětmi, jež měly vesměs krátké kalhoty a krátké sukénky a byly vskutku dětmi: Mařenka nebyla dítětem. Oděna byla jako ty veselé, červené, trochu ospalé slovácké děti, které přijíždějí časně ráno do města s otcem a matkou na nemotorném voze, vysoko naloženém ovocem a zeleninou. Přijedou, podiví se městu, usnou na voze a vrátí se. Mařenka se nevrátila. Zůstala v šedém předměstí — zůstala tam s dlouhou, zelenou, až po paty sahající sukní, s těžkými botami, jež byly šity pro hochy, s dlouhým rudým živůtkem a rukávy, které sahaly téměř po prsty, s hladce učesanými vlasy a šátkem na hlavě. Podobala se tak trpasličí stařeně, jež zabloudila z daleké vsi do předměstí a plaše bloudí neznámými ulicemi. Hnědý její obličej s širokými, silnými rty lišil se úplně od drobných, bledých tváří druhých dětí; její světlohnědé, velké oči hleděly poněkud udiveně, ale klidně a upřímně, jak hledí oči, jež vídaly širokou rovinu, zelenou senoseč a v nichž ještě hluboko stkvěla vzpomínka na nekonečno, zelené roviny, na jas dozrávajícího pole.

Neodvažovala se daleko z domu; poznala teprve dvě tři ulice a dle všeho jich ani nerozlišovala, poněvadž byly všecky tak dlouhé, úzké a zaprášené. Stála na prahu širokého průjezdu, jak stávala kdysi před nízkou, slamou pokrytou

chýší, tam u plotu, pod jabloní a rozhlížela se polem, kde se za větru vlnilo žito: hlavu poněkud schýlenou, ruce skříženy, s klidným zrakem, v dálku zasněným. Zde nebylo jabloně, nebylo pole vlnícího se za větru.

Prostřed prostranného kamenitého dvoru, u železné mříže, jíž odtékal déšť, stál hrnec s hlínou a v hrnci rostl nepatrný, polozvadlý rozmarýn. Bůh ví, kdo jej přivezl a proč jej postavil prostřed dvoru; stál tam jako žalostný, zaprášený keř uprostřed nesmírné pouště. Mařenka seděla na zemi před rozmarýnem, ruku zdvihla a hladila jemně, jakoby ubohou tvář, něžnou, vonnou, polozvadlou zeleň, tenká stébélka.

„Siroto!“

V průjezdu zarachotilo; přišel kolovrátkář s velikým kolovratem, jež tlačil před sebou na dvoukolovém vozíku. Zastavil jej prostřed dvoru, zrovna před rozmarýnem, a Mařenkou, a jakmile zatočil, rozlehla se silně, jakoby přímo s nebe stekly mohutné vlny, píseň z jiného světa, z druhé strany hor.

„Louka zelená,
neposekaná,
rostou na ní kvítí...“

Kolovrátkář točil příliš rychle, vesele smutná píseň zaburácela příliš kvapně a ztichla.

Mařenka se zachvěla, rty se rozevřely, chtěla se usmáti, hnědý obličej zbledl.

„Louka zelená, nepokosená...“ Tam, tam se šíří nesmírná, v slunci se vlní, vítr ji hladí tichou dlaní...

Tam pole znenáhla stoupají do kopce; jakmile dechne vítr, zazáří zlatem, shasínají, v stínu, zašesknou se... Tam se leskne v slunci bílý dům, zelená okna tam pozdravují...

Mařenka se zachvěla, sklonila se hluboce, že se až čelo země dotklo; zaúpěla těžce, zavzdychala, ale náhle povolila ruka, jež svírala hrdlo a dvorem se rozlehl podivný hlas, vysoký, úplně cizí... jako když dítě po matce křičí, beze slov, hlasem plným hrůzy a cizím nesrozumitelné, neztišitelné bolesti...

II.

Poněvadž byla neděle a protože zářilo slunce, obvázála si Mařenka hedvábný šátek. Velmi starý byl ten šátek, velice už vetší a vybledlý; Mařence jej darovala teta a již teta jej dostala o biřmování od bohaté kmotry, jež už dávno zemřela a která jej už také dávno nosila. Ale šátek byl hedvábný, křiklavě rudý a ještě stále se na slunci hezky leskl. Mařenka jej chovala opatrně složený a zavnutý v měkkém papíře; časem jej vybalila a rozvinula roztaženými rukama, aby si jej prohlédla, ale obvazovala si jej toliko o velikých svátcích a když svítlo slunce. Lehce si jej obvázála kolem krku, že jí

skoro až po pás sáhala široká, světlá pentle. Vyšla z průjezdu a myslila si: „Teď naň svítí slunce i leskne se jako mák.“

Šla dlouhou ulicí a opatrným okem se rozhlížela, aby si zapamatovala domy a cestu, poněvadž člověk lehce zabloudí v městě ohromném jako svět. Říkali, že je tam zahrada, že jsou tam skutečné, živé stromy, jako na vsi, jako v širém lese; a že je už všecko zelené. Mařenka již dávno neviděla zeleného stromoví, ztěžilo si již vzpomínala, jak se ohýbá a šumí ve větru. A rozmarýn, ubohý, opuštěný, zvadl a zemřel.

Tam je zahrada. Hleďte lidé, tam je zahrada!... Mařenka stála udivena a rozteskněna. Veliké místo tam bylo — prostranné, pustá hlubina mezi šedými horami. Na všech stranách vysoké, šedé domy, dřímající, vesměs prachem pokryté a sluncem ožehnuté. Mezi nimi zahrada, jaké ještě nevidělo lidské oko. Píščité, zaprášené místo, všecko vypráhlé, jako opadané. „Na to místo neshlédlo dosud boží oko!“ myslila si Mařenka. Rovnými řadami stály stromy — tam se rozprostírá prázdný, písčité dvůr, a na všech čtyřech stranách stojí vojáci, jakoby jim před nohama čáru narýsoval; stojí tam a všichni jsou unaveni a zaprášeni. Slunce svítilo žárně na stromy, na písek i prach, ale Mařence se zdálo, že je i slunce zaprášeno a unaveno. !

Na širokém, pískem vysypaném prostoru mezi chatrnými stromky hrály si děti. Bez čísla jich tam bylo. Mařenky nevidělo žádné a nikdo jí neoslovil. Skákaly přes provaz, míčem si hrá-

ly, obruče honily; červené, udýchané obličej, zářící oči, shon, křik a hřmot. Děti byly oblečeny svátečně: hoši měli krátké kalhotky, černé punčochy a střevíce a nepokryté hlavy; děvčata byla jako pestří motýlové — bílé, červené, modré, hodně světlé živůtky a sukničky po kolena, bílé, široké, slaměné klobouky s pestrou stuhou, vše něžné, lehké, vlající. Mařenku napadla divná myšlenka, polosladká, polosmutná: aby šla mezi ně, aby také skákala přes provaz, míčem si hrála, obruč honila po hladkém písku. Myšlenka jí napadla a celou omámila. Zapomněla úplně, že nosí těžké, veliké boty, dlouhou sukni, která by se jí oplétala kolem nohou a že má na hlavě hedvábný šátek, který by se hned rozvázel a spadl na zem, že by jej zdeptali v prachu. Jako ve snu přistoupila blíže, s hlavou poněkud nakloněnou, s rukama skříženýma. Zlatovlasý hoch hnal kolo mimo a zastavil se náhle u Mařenky, jakoby byl spatřil boží zázrak. Stál a hleděl udiveně, ztrnule, pak se zasmál hlasitým, zvonivým smíchem:

„Kdo pak jsi?“ otázal se jí cizím jazykem.

Mařenka nerozuměla a neodpověděla; se sklopenou hlavou a složenýma rukama stála před ním: její hnědé oči rozhlížely se plaše a nesměle, jakoby hledaly, ztraceny v cizině, známou tvář.

„Odkud jsi?“ tázal se hoch a smál se.

Mařenka mlčela. Veliký houf dětí sběhl se kolem ní. Některé hleděly zvědavě, druhé zlobně a skoro pohrdlivě.

„Schaut's euch die Krowotin an!“

Smích se ozýval hlasitěji a hlasitěji; zcela blízko ní stály, hleděly jí přímo do tváře; někdo do ní strčil, buď zlomyslně nebo náhodou; zavravorala.

Mařenka zaprosila.

„Nechte mne... nic jsem neudělala... půjdu domů...“

Odvětil jí bouřlivý smích.

„Co? Co?... Powidlkrowotin!“

Někdo ji zatáhl vzadu za šátek, za světlý, třírohý konec, který visel na zádech a šátek spadl s ramen. Mařenka sáhla oběma rukama po šátku a zaplakala. Když spatřily děti její slzy, uslyšely její pláč, poodstoupily o krok, byly udiveny a rozhněvány, jakoby jim byla bez potřeby, snad z pouhé zlomyslnosti pokazila nevinnou radost.

„Proč pak vřeštíš?“ otázal se zlatovlasý hoch; ohlédl se zlostně a pohrdavě na Mařenku, odvrátil se a šel. Ostatní šli za ním, zapomněli na Mařenku a hráli si dále.

„Na!“ zvolal na rozloučenou drobný, bleďoučký hoch a udeřil Mařenku do zad, že se zapotácela a spadla na kolena; pak mlčky odkvapil, jako před hříchem.

Mařenka povstala, šátek si kolem krku pevněji uvázala a vrátila se na ulici. Hlava se klonila níže, slzy ještě neuschly na lících a rty se stále ještě chvěly. Šla a hluboký žal ležel v jejím srdci. Nikam se neohlížela; ulice byla dlouhá, stále stejně pustá a zaprášená, také domy

byly stále stejné, i v slunci šedé a chmurné. Ulice pomalu stouřala; daleko už byla Mařenka, když se rozhlédla. Neznámé okolí, vysoké ploty, prostranné dvory, černým prachem pokryté, vysoké, štíhlé komíny. A lidí nikde, hlasů odnikud, ticho jako na hřbitově.

Mařenka se nezalekla ciziny; všude byla cizina; osamělá, nepřívětivá se rozprostírala jako šedý stín všemi pustými ulicemi; i v průjezdě byla i na dvoře i v jizbě, všude hluché její šero. Neznámé domy, neznámí lidé, cizí oči, nesrozumitelná slova. Lidé chodí jako stíny, které letí šerem zdi a jichž se člověk bojí; hlas jejich je jako hlas větru, divný, tajemný, nesrozumitelný. Pro sebe žijí, zcela jiným, cizím životem; přišla mezi ně, Mařenka, a nežije s nimi, hledí a nevidí, naslouchá a neslyší; zdálo by se člověku skoro, že dýchá jiný vzduch, že vidí jiné nebe a jiné slunce...

Pomalou se vracela Mařenka, neohlížela se mnoho a netázala se nikoho. „Dlouhá je ulice, ale někam vede; někam... dojdu...“ Tak uvažovala ve svém žalu a těžce zabilo jí v srdci.

Za úmorné cesty, prostřed smutných myšlenek zděsilo ji něco náhle, jakoby ji pohladila po tváři přátelská ruka. Zadýchal jí ve tvář teplejší vítr, divně opojný, vonný, pozdrav z domoviny, ze zelených luk, z rozoraného pole; tichý pozdrav, tichá píseň v něm byla... „Louka zelená, neposekaná...“

Široce rozevřenýma, zamženýma očima rozhlédla se Mařenka; zamženýma očima viděla

přes hory až k bílému domku se zelenými okny, k jabloni, která je již celá posypána květem, vonným květem; jediným pohledem, zaslzeným bolestnou touhou, přeměřila prostrannou, zelenou, tiše se vlnící rovinu, až k lesíku, který v dáli temně šumívá...

Kráčela rychleji, šla mimo zahradu, kde si v prachu hrály děti; slyšela veselý křik a hluk a ani se neohlédla; přišla do ulice, do průjezdu, na dvůr, vstoupila v jizbu.

V jizbě, těsné a nízké, bylo tma; oknem padalo ze dvora bleďoučké, chorobné světlo. Ticho bylo v jizbě; za zelenou záclonou ležela nehybně matka; spala, možná, že zemřela. Mařenka záclony nerozhrnula. Složila hedvábný šátek a zabalila jej do papíru; potom se svlékla a ulehla si na peřinu, jež ležela na zemi pod stolem. Přikryla se, pod pokrývkou ruce sepjala a široce rozevřenými očima pohlížela na žalostnou myšlenku.

„Půjdu... přímo cestou půjdu a dojdu tam... Pozdravila mě, dobře jsem slyšela, jak mě pozdravila... Zelená louka mě pozdravila... i jablň, všeka už v květu, mě pozdravila... i okno mé mě pozdravilo a rozmarýn na něm zavoněl... mě na pozdrav...“

V jizbě zazpívalo —

A v témž okamžiku vstoupil v jizbu stín a tichou rukou odhrnul záclonu; za zelenou záclonou se usmála bledá tvář, usmála se a zka-meněla...

V jizbě zazpívalo, z dálavy, z druhé strany hor zašumněla píseň :

Louka zelená,
neposekaná . . .“

Mařenka se usmála a usnula.

III.

Vydala se na cestu, jak se byla v žalu rozhodla. Skoro z rána bylo, když se vydala na pouť. Jizba byla celá rozházena, zelená záclona byla odhrnuta, lidé, cizinci, přicházeli a odcházeli. Otec seděl u postele, hluboce sklíčen, ruce opřeny o kolena, tvář v dlaních; hleděl do země a pokyvoval stejnoměrně hlavou, jakoby naslouchal krásně sladěné, smutné písni. Na posteli ležela matka zcela klidně; bledý její obličej; rty se usmívaly; ruce byly skříženy na prsou, prsty objímaly černý křížek.

Mařenka vystoupila na židli, sklonila se nad matku a pokřižovala ji na čele, na rtech a na prsou.

„Usmívá se matka, poněvadž slyšela píseň!“
řekla otci.

Otec neslyšel; hleděl do země a pokyvoval hlavou.

„Teď půjdu, otče, teď půjdu též já!“

Mařenka stála prostřed jizby a obvazovala si hedvábný šátek.

„S bohem, otče, s bohem; pozdravím tam také od vás, otče!“

Slyšel hlas a pohlédl na ni; pohlédl na ni cizím okem a nepoznal ji.

Mařenka šla.

Teplé jitro bylo venku; jakmile zasvítilo slunce, bylo všechno žhavé; jen na vysoké střechy svítilo, na věže, ale když se člověk rozhlédl, zajiskřilo se mu a přelétlo jej teplo.

Všechny ulice byly živé; lehké vozíky drkotaly kolem, pomalu se pohybovaly těžké vozy nákladní, dělníci spěchali mimo, s utrápenými, nepřívětivými, ještě rozespálými tvářemi. Mařenka neviděla nikoho a nikdo neviděl jí.

Dlouhá byla cesta; bez konce, stále pustá a šedá, šla do kopce, svažovala se v údolí; daleko v zadu zůstaly vysoké domy s mrtvými, nevlídnými okny, v pravo i v levo se rozprostírají široké, zaprášené dvory, zdvihají se štíhlé, zčernalé komíny; už není ani dvorů, ani komínů, pouze několik nízkých domků, několik puštých tichých zahrad — a tam pole, zelená, nesmírná svoboda...

Mařenka stanula a udiveně se rozhlížela.

„Ne tam... tam jsem nechtěla... zmátla jsem si cestu, nešla jsem tou cestou...“

Neklid a strach byl v jejích očích; hledala, jak hledá oko v cizině. Podivně tichá byla krajina, i nebe, ačkoliv jasné, mlčelo nepřívětivě. Nic se nehne na poli, ani na vysoké louce — mrtva je krajina, začarována, zkamenělá. Ne, odtud, odtud nedýchal vonný, milý pozdrav...

Cizina je zde, mlčelivá, nevlídná rozprostírá se odtud až k obzoru, do nekonečna. Bílé cesty se křižují, žádná nejde v domovinu, žádná k bílému domku, ke kvetoucí jabloni, k tiše šumícímu slunnému poli. Žádná cesta, Mařenko?

Svěsila hlavu — jako člověk, jenž prosil od daně, pevně důvěřoval a vyprosil si výsměch.

„Tu není cesty!“ pomyslila si Mařenka a v témž okamžiku ji zamrazilo; hrůza jí pohlédla v tvář a neodvrátila už od ní očí do poslední hodinky.

„Nikde cesty!“

Vracela se v město; šla pomalu a hleděla do země. „Nikde není... A možná, bůh ví, možná, že to ani pravda není, že tam stojí bílý domek se zelenými okny a že je v mém okně rozmarýn. Možná, že se mi to jen zdálo... i dnes v noci jsem krásně snila... A nikde mimo mé sny není jabloně, krásně kvetoucí, ani luk, polí... proto není ani cesty...“

Hrůza jí zírала ve tvář a vyrostla z poznání té hodiny. Viděla průjezd, dvůr, jizbu, matku, jak ležela mrtva na posteli, otce pokyvujícího hlavou a poznala skutečnost, jakoby se byly otevřely vysoké dveře.

„Jak tam dále, jak se tam vrátit?“ pomyslila si. „Smrt je tam... sama jsem ji viděla, jak přišla dnes v noci... slyšela jsem píseň a viděla jsem smrt, když přišla tiše, po prstech, aby mne nevzbudila; ale já jsem nespala, jen

napolo jsem zamhouřila oči a hleděla jsem šterbinou.“

A poněvadž Mařenka poznala, že není cesty nikde, sedla si na ulici, na kamennou dlažbu, skrčila nohy pod sukni a hlavu do dlaní vložila; podobala se zelenému uzlíku, převázanému rudým šátkem, jež zapomněl rolník na ulici.

„Zítřa vynesou matku... také otce vynesou... a jizba bude prázdna. Ani písně už nebude... U matky zůstala píseň... proto se usmívala matka... píseň zaslechla a zemřela... proto šla přímo do nebe a píseň šla s ní...“

Myšlenky byly tak klidné, skoro bez trpkosti, z očí, dlaněmi zakrytých kanuly slzy...

„Co tu sedíš, dítě?“

Ohromný člověk, zachmuřený a bradatý, v dlouhém šedém kabátě, stál před ní. Hleděl na ní přísným okem a již napřáhal těžkou ruku.

„Co tu sedíš?“

Dlouhou šavli měl opásanou a na prsou zlatou medaili.

Mařenka vyskočila a odkvapila; běžela v těžkých, nemotorných botách z ulice do ulice, udýchána, unavena; šátek se jí svezl do týla, pot jí tekl po líci. Když se ohlédla, nebylo již bradatého muže v dlouhém šedém kabátě, se šavlí a medailí; opřela se o zeď a tehdy to bylo, kdy se naklonila hrůza, samé smrti podobna, až docela k ní, v líce jí dýchla a za ruku ji vzala.

„Hó-o, hó-o... Proklaté děčko!...“

Vozka zastavil jen s námahou koně a seskočil s vozu; se všech stran se sběhli hemžící se a křičící lidé.

„Já nejsem vinen!“ křičel vozka. „Letí před koně, slepě a hlouše... nic neslyší...“

Černě oděný člověk, s dobrosrdečnou tváří a šedým vousem klečel na zemi a rozpínal Mařence živůtek...

„Ubohé dítě... a ještě se usmívá...“

Opravdu se Mařenka usmívala. Protože se bůh smíloval a ze sousedního dvora se ozval skřípavý kolovrátek... píseň z druhé strany hor, ze zelených luk.

„Louka zelená,
neposekaná,
rostou na ní kvítí...“

Mařenka slyšela píseň a usmívala se...

Černě oděný člověk vstal, očistil si zaprášená kolena a rozhlédl se.

„Vůz tu ještě není?... Je konec... a zdá se mi, že bez bolesti... zdvihněte ji!“

Trochu bledší byla její hnědá tvář, oči byly polozavřeny, široké rty se usmívaly....

Kde je cesta? Kam jdeš, má touho? kde jsi, v domově?

Mařenko, našla jsi cestu?

○

Při hrachu.

Šest měsíců byli oddáni a milovali se jako prvý den; nikdy nebylo mezi nimi urážlivého slova. Seděli po večeři v kuchyni a louskali hrách. Mezi nimi stál na stole veliký koš, že si sotva do očí viděli; hrách házeli do mísy, struky na zem. Na stěně visela malá kuchyňská lampička a dřímavě shlížela na ruce, pohrávajíc si v koši a teple se navzájem dotýkající.

Rozmlouvali téměř šeptem; o zcela obvyklých věcech, aby si srdce lehce zdřímlo a odpočinulo.

„Včera, když jsem stála na prahu, šel mimo — kdo myslíš?“

Usmála se čtverácky; též on se usmál a ve se le jí popatřil do veselých očí.

„Kdo?“

„Ten Matěj... už proto jsem ho nechtěla, že se jmenoval Matěj... ten starý, lysý, kozobradý Matěj, jenž si mě kdysi namlouval. Tvářil se sladce, ač stahoval obličej v sto vrásek, přeměřil mě od vrchu po zem a na konec mě pohladil po tváři tou svojí rukou... takovou kůži má, jakoby nosil příliš volné šedé rukavice... a pravil: Ach, ech, no, no, no, no... Ty bys řekl: Jak tě mám rád, dušičko, jak rád!... leč on: Ach, ech, no, no, no...!“

Smála se tiše a pohlížela mu v tvář; on se díval do koše a teprve za několik okamžiků se otázel:

„Po tváři tě pohladil?“

Držela mezi prsty struk a pomalu jej otvírala.

„Proč by mě nepohladil? Vždyť by mohl být mým otcem!“

Hodil do mísy struk místo hrachu.

„Ale není toho zapotřebí! Vůbec... proč jsi stála na prahu?“

„Byla jsem přece včera večer při tom, jak jsi pohladil sklepnici a nepřišlo mi ani na mysl...“

„Sklepnice je sklepnice! Ruka jde sama... ze zvyku...“

„Vskutku... ze zvyku!“

„Což myslíš, že chodím hospodu vedle hospody hladit sklepnice?“

„Jak by si byla jinak ruka zvykla?“

„Tvé líce si ovšem zvyklo... jak jinak bys mu tak klidně dovolila a ještě se smála?“

Oběma se chvěly ruce; louskaly dále, ale už se nedotýkaly; rozmlouvali šeptem jako dříve, lampička hleděla dřímavě, stručí šustělo.

Nepohlédla mu do očí, pravíc změněným, hlubším, tišším hlasem:

„Ne pouze sklepnic... nejen ze zvyku...“

„Co myslíš?“

Mlčela.

„Co, pověz! Nemám tajností... já ne!“

„Co myslíš?“

Mlčel.

„Nyní, když jsi začal, pokračuj! Až do konce!
Ty nemáš tajností, ty ne — kdo druhý má taj-
nosti?“

„Já neslídím po tvých dopisech; ale uscho-
vej je, ať neleží po stolech a po policích!“

„Jaké dopisy?“

Zrudl, na čele se mu objevila žíla.

„Děláš-li hlouposti, aspoň jich nezapírej! Vy-
čítal jsem ti něco? Důvěřoval jsem ti jako svým
očím, proto jsem mlčel. Nyní zapíráš... Dí-
tě, jež zapírá, kradlo...“

Rty se jí chvěly, chystaly se k pláči.

„Vždyť jsi četl, vždyť pravíš, že jsi četl! Co
bých zapírala? Jaký hřích, jaký zločin?“

„Och, co hřích, což zločin! Trocha sladkých
slov a trocha láskání a trocha nevěrnosti — jaký
pak zločin?“

„Křičí psaní z daleka, od koho je a co je
zač? Teď se budu třást, když přijde listonoš!
Otvírej dopisy sám, neukazuj mi jich, ani svých
ani mých!“

„Svých?“

„Já po nich neslídím po policích a přihrád-
kách... ani na ty jsem se nepožívala, jež jsou
tak zbožně uschovány a svázány červenou stuž-
kou!“

„Jen je rozvaž, jen si je přečti, ty, jež ne-
slídíš po policích a přihrádkách! Povím ti do-
konce zcela přímo, že jsem srážel jablka a kradl
hrozny, než jsi byla mou!“

Usmála se krátce, trhaně.

„Ku podivu, že se ten černý vlas držel celých šest měsíců tvého rukávu...“

„Jaký vlas?“

„Černý! Což mám černé vlasy?“

„Kde? Kdy?“

„V neděli ráno. Kolem půlnoci jsi přišel v sobotu domů, po prstech jsi chodil, tiše jsi se svlékal, ale já jsem tě slyšela a viděla. Když jsem se ráno podívala na kabát, byl na něm černý vlas, dlouhý, černý vlas.“

„Já dlouhých, černých vlasů nemám, ani žádný z mých přátel! Ne já... já jsem nebyl zamilován do toho babsky domýšlivého herce, jenž si pohrával s tenkými stehny a očima střílel na balkon... také se mi o něm nezdálo!“

„Což jsem ti řekla, že se mně o něm zdálo?“

Zasmál se, syče mezi zuby.

„Nuže, hled!“

Oči se jí zkalily, zastřely.

„Mezi balkonem a mezi jevištěm bylo přízemí. Ale nebylo ho mezi tvou nohou a nohou té ženské, jež seděla po divadle u našeho stolu!“

„Také ne mezi tvou rukou a rukou onoho člověka, s nímž jste současně sáhli po chlebě!“

Sílně se jim chvěly ruce; struky bralí rychle a opatrně, aby se prst prstu nedotkl; louskali dále, hrách padal do mísy, stručí šustělo na zem.

„Řekni přece, co si myslíš... rci přece přímo, že jsem frejírka!“

Zřel před sebe, rty se mu chvěly, krev se mu hnala do tváře. Sám nevěděl, jak se to přihodilo, že mu mezi zuby zasvištělo: „Jsi!“

V tom okamžiku byla její tvář úplně klidná, ani trochu uzardělá; odvětila zvolna a šeptem:

„Tedy jsme si rovni... teprve dnes večer...“

Oba mlčeli a louskali, dokud nebyl koš prázden. Potom odešla do jizby a rozsvítila tam svíci; muž zhasil kuchyňskou lampu a odešel za ní. Mlčky se svlékli, mlčky ulehli do postele a zakryli se po krk. On hleděl k oknu, ona k stěně, kde visel veliký obraz Matky boží. Zasluchl tichý, potlačovaný vzlykot; sevřel rty, hleděl k oknu a nehýbal sebou; vzlykot se stával hlasitějším, náhle se zachvěla postel.

„Mimi!“

Zakryla si tvář oběma rukama.

„Mimi!“

Vzal ji za ruku, za obě ruce; z pod velikých slz se naň smálo dvě hnědých očí, dvě teplých rtů.

Pro polibek.

Před několika lety odehrálo se ve Vídni milostné drama, jež mne velice zajímalo. Časopi-secké zprávy byly buď příliš krátké nebo příliš

obširné, jako pokaždé o takových věcech. Vážné politické listy zastrčily příběh mezi denní novinky a druhý den se již o něm nezmínily. Pokoutní listy klevetily celý týden, přinášely křiklavé obrázky a vyprávěly pestré romány tak dlouho, dokud nebyla celá věc posléze úplně nepochopitelná.

Dle mého mínění událo se drama zcela prostě:

Pavel Růžička, stolař, měl hezkou ženu. Marta se imenovala. Byl vážný a statný muž, stvořený za otce rodiny a hospodáře. Ona byla o deset let mladší; byla to veselá žena smavých hnědých očí a bílé, zcela dětské tváře. V bytě měli též studenta, štíhlého, kučeravého hochy, jenž skládal písničky a předčítal je paní Martě. Tak žili všichni tři klidně a šťastně, zlého podezření, ani špatné myšlenky nebylo mezi nimi.

Kdysi se však srazil Pavel Růžička s domovnicí, protože čekal v noci půl hodiny na ulici, než mu otevřela. Pavel řekl pouze jediné slůvko, „nedbalost“ nebo něco takového, ale odpověď klevetné domovnice se rozléhala do třetího poschodí.

„Raději si hled' své ženy, hlupáku hloupý!“

Po těchto slovech přirazila dvěře, Pavel pak kráčel zvolna po schodech, svlékl se tiše, aby ženy nevzbudil, jen svíci si zdvihl, aby uzřel její tvář: byla všecka klidná a nevinná, v bělostné líce vdechly sny jemnou červeň. Zhasil svíci a klidně usnul.

Když se ráno probudil, zdálo se mu, že slyší na schodech křiklavý hlas:

„Hleď si své ženy, hlupáku hloupý!“

Vyskočil z postele, ale viděl, že je ještě velmi časně. Celý dům byl tichý, jen na ulici rachotily mlékařské a řeznické vozy.

Pavel se zastyděl, jakmile pohlédl na svou ženu.

„Tak by nespala cizoložnice!“ napadlo jej.

Jakmile skane v srdce černá myšlenka, zůstane v něm nesmazatelně. Po celý ten den byl Pavel tich a mrzut, neobědval a nevečeřel. K večeru přišel student, Pavel pohlédl na oba, jak si zasedli za stolem proti sobě, oba mladí, bezstarostní a veselí.

„Však by to byl vskutku hezký a přiměřený párek!“ pomyslil si Pavel.

Marta se k němu náhle obrátila.

„Jak pak se to chováš, starý mrzoute?“

„Já mám starosti, ty jich nemáš!“ odvětil zlobně Pavel.

„Tvař se vesele nebo nevrle, starostí ti o nic neubude!“

Pavel pohodil náhle rameny a vyšel z jizby. Student a Marta na sebe pohlédli.

Několik dní později, bylo to v sobotu večer, odstrčil Pavel nevědomky dveře v témž okamžiku, kdy se Marta a student políbili. Dlouhou minutu stál na prahu, v hlavě ani jediné myšlenky. Potom se obrátil a vešel do druhé jizby.

tak těžkým krokem, jakoby nosil vysoké boty s podkůvkami. Když se vrátil...

To vyprávím, jak psaly časopisy. Co se dělo dále, od onoho okamžiku, kdy se vrátil Pavel do jizby, popisovaly tak i onak, některé více krvavě, jiné více sentimentálně; ani soud všechno úplně neobjasnil. Dle mého mínění se sběhlo toto:

Pavel stál na prahu, drže v ruce lesklou, ještě zcela novou pistoli. Zrovna naproti němu, v plném světle lampy, seděl na pohovce student; seděl poněkud nakloněn, ruce maje položeny na kolenou, velkýma očima hleděl upřeně na Pavla a ani sebou nepohnul. Marta stála u okna, v přítmí.

Pomalou zdvihl Pavel pistoli a stejně pomalu uchopil se student kabátu a košile, aby si rozhalil prsa. Na rozehvělých rtech měl slovo, ale dech se z hrdla neprodral. Jakmile uzřel Pavel studentova rozhalená prsa, odhodil lenivým pohybem pistoli na zem, že se zakutálela pod stůl. Potom přistoupil odměřeným krokem k studentovi, vysoko zdvihl pravici a udeřil jí v zbledlou tvář tak silně, že se student svalil na zem. Marta vzkřikla; pomalu odcházel Pavel se sklopenou hlavou z jizby a tiše zavřel za sebou dvéře.

Sotvaže to učinil — ještě držel za kliku — zaslechl ránu. Vrazil do jizby; odevšad přispěchali sousedé.

„Co?... Co?... Kdo?“ koktal Pavel.

„Ty! Ty, ty!“ křičela Marta a udeřila jej bílou pěstí v líce.

„Já ne, já ne, lidé boží!“ chvěl se Pavel a bled a uděšen se rozhlížel po nevraživých tvářích.

„Ty, ty!“ křičela Marta a udeřila jej znova v líce.

„Já, já!“ odvětil Pavel a svěsil hlavu.

Ještě téže noci zavřeli Pavla Růžičku, stolaře. Šel dobrovolně a nepromluvil ani slova. Když se ho ptali, kdo je vrahem, řekl stručně: „Já, já!“ Ke všem ostatním otázkám mlčel; ani nechtěl říci, proč a jak spáchal ten zločin. Žena jej obvinila a obvinili jej všichni, kdož stáli onoho večera v jizbě.

Tak bylo vše do posledního dne před hlavním přelíčením. Ale poslední den se žena rozmyslila a řekla všechno jinak, než dříve: že totiž její muž udeřil studenta do tváře a odešel z jizby; potom prý student poklekl, mlčky a jako v mrákotách sebral pistoli ležící zrovna u jeho kolen a střelil se do rozhalených prsou.

„Proč?“ tázali se soudcové, porotci, žurnalisté a zvědavci.

„Proč?“ otázal se soudce samé paní Marty.

Tu skryla Marta tváře do dlaní, vzkřikla a zaplakala.

„Poněvadž byl nevinnen, poněvadž jsme byli oba nevinni!“

Neporozuměli ani soudcové ani porotci, ani žurnalisté. Když obhájce zapřisahal v posledním

okamžiku Pavla, aby zjevil světu svoji nevinu, mlčel Pavel. Porotci, spravedliví soudeové, její osvobodili; na nikoho nepohleděl, nikomu nepoděkoval.

Ještě téhož dne odešel a nikdo ho už nespatriil. Paní Marta si najala jiný byt a tam přijímala v elegantním salonu své mladé přátele a zbožňovatele.

Ve Vídni zapomněli brzy na to drama; den ze dne a týden z týdne se jich udá příliš mnoho. Ale já jsem si naň často vzpomněl, bůh ví, proč. Zdá se mi, že by bylo v každém ohledu vhodným motivem hluboké a zajímavé novelly.

OBSAH.

Úvod	3
Zimní kvítí	5
Don Alfonso	21
Za války	29
Svaté přijímání	33
Šáleček kávy	37
Její obraz	41
Její hrob	46
Na jaře	50
Při hrachu	68
Pro polibek	72

886.3.03-32=859

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000421863

